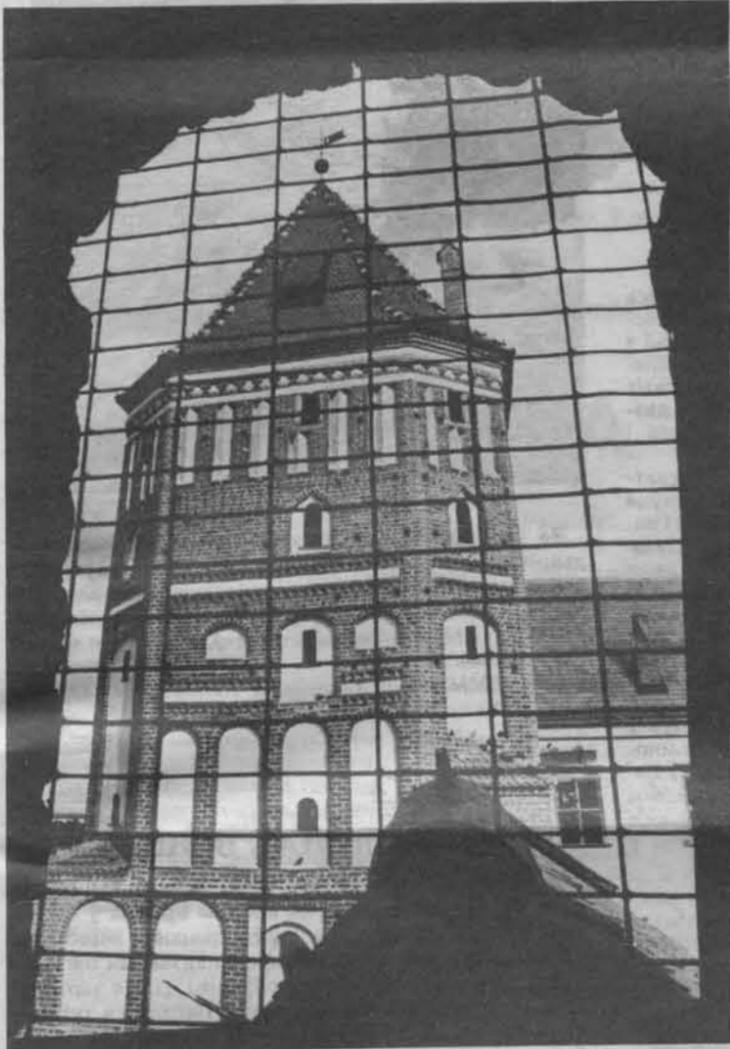

Толас Радзімы

№42
(2548)

16 кастрычніка 1997 г.
Выдаецца з 1955 г.

Цана 1 000 рублёў.

МІРСКІ ЗАМАК — ПОМНІК СЛАВУТЫ

У Мірскім замку мы былі ў сярэдзіне верасня. Дзянёк выдаўся прыгожы — сонечны, цёплы. У двары замка ціха, утульна.

Калі глядзеў на магутныя сцены, падумалася пра вечнасць, пра неўміручасць чалавека, пра тых, каго ўжо даўно няма, а зробленае іх рукамі — вось яно,

перад табой. Дакладней — вакол цябе: замкавы двор амаль круглы. Высокія сцены дыхаюць сівай мінуўшчынай.

НА ЗДЫМКУ: адна з вежаў Мірскага замка.

Фота Віктара СТАВЕРА.

(Заканчэнне на 8-й стар.)

ХОСПІСЫ — З'ЯВА Ё НАШЫМ ЖЫЦЦІ НОВАЯ

ДАПАМАГЧЫ БЕЗНАДЗЕЙНА ХВОРЫМ

Ва ўсім свеце аб хоспісах ведаюць даўно, называючы так установы, дзе безнадзейна хворым людзям дапамагаюць без болю і лішніх пакут пакінуць гэты свет, забяспечыўшы медыцынскі догляд і максімум чалавечай увагі. Радзіма хоспісаў — Англія, дзе ў былыя часы так называлі манастырскія прытулкі, у якіх прымалі паломнікаў, што ішлі ў Іерусалім пакланіцца труне Гасподняй. Паступова туды сталі збіраць хворых і бяздомных бадзяг, якіх ці вылечвалі, ці хавалі за кошт тых жа манастыроў.

Першы хоспіс у нашым сённяшнім разуменні быў створаны таксама ў Англіі ў 1986 годзе, аднак за мінулы з той пары

час гэтая ідэя на Захадзе змянілася, што і ўбачыла Ганна Гарчакова, псіхолог Рэспубліканскага гематалагічнага цэнтра, трапіўшы некалькі гадоў назад на службовых справах у Амерыку. Сённяшні хоспіс — гэта сістэма, і не толькі медыцынскай дапамогі, а поглядаў і светаўспрымання, своеасабліва філасофія грамадства, якое зразумела, што, калі ў сілу абставін далейшае жыццё немагчымае і чалавек хутка памрэ, трэба зрабіць так, каб астатні час ён пражыў па магчымасці без пакут. І для гэтага зусім не абавязкова збіраць смяротна хворых у адно месца, значна лепш і зручней, калі добра абучаныя медсёстры,

святшчэннікі і ўрачы аказваюць такую дапамогу дома. Па гэтаму шляху сёння пайшлі ў Амерыцы і Англіі, захоўваючы толькі для асобых выпадкаў па восем ложкаў у стацыянарах, дзе абслугоўваюць іх — гэта не памылка — па 250 чалавек персаналу. У нашым жа хоспісе для смяротна хворых дзяцей, які два гады назад стварыла Ганна Гарчакова, горад Мінск і прылеглая вёска абслугоўваюць 22 чалавекі.

У пачатку свайго існавання хоспіс быў адной з праграм дзейнасці Рэспубліканскага гематалагічнага цэнтра. Паступова ідэя аформілася і стала самастойнай. Сёння Ганна

(Заканчэнне на 3-й стар.)

ДА 105-й ГАДАВІНЫ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ ЗОСЬКІ ВЕРАС

Яна была выдатнай Асобай. Вынаходлівае на выпрабаванні жыццё сагнула яе постаць, але маладой, шчодрой і дапытлівай заставалася душа. Яе разумныя вочы ўважліва і ўсмешліва ўглядалі ў субяседніка, якога не магло не ўражваць тое, пра што ведала і ахвотна расказвала сваім шматлікім гасцям і наведвальнікам Зоські Верас. Доўгія гады яна была своеасаблівым энцыклапедычным даведнікам, яд жыўю пісьменніцаў, навукоўцаў, мастакоў, журналістаў.

Зоську Верас яны ўспамінаюць з замілаваннем і ўдзячнасцю.

Юбілею Зоські Верас прысвечаны матэрыялы на 6-й стар.

3 ЛАТВІІ

ДНІ БЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРЫ Ё ДАЎГАЎПІЛСЕ

13—14 верасня ў Даўгаўпілсе прайшлі Дні беларускай культуры. Яны пачаліся з маляна ў Барыса-Глебскім кафедральным саборы за Беларусі і беларускі народ. Затым на будынку (Варшавас, 16), дзе з 1922 па 1935 год працавала Дзяржаўная беларуская гімназія, была адкрыта мемарыяльная дошка. (Якраз споўнілася 75 гадоў з часу адкрыцця гэтай гімназіі). Урачыстасць пачалася з хвіліны маўчання ў гонар настаўнікаў і вучняў, якія працавалі і вучыліся ў Беларускай гімназіі і ўжо адыйшлі ў лепшы свет. Гонар адкрыць дошку вылаў старшыні рады Згуртавання беларусаў свету "Бацькаўшчына" спадарыні Ганне Сурмач і былой гімназістцы гэтай навучальнай установы спадарыні Яўгеніі Васільевай. Мемарыяльная дошка была асвятчана настояцелем Барыса-Гле-

бскага сабора айцом Георгіем і настояцелем касцёла святых Пятра і Паўла дэканам Мадэланам. З прывітальнымі словамі і словамі ўдзячнасці выступілі першы намеснік старшыні Даўгаўпілскай гарадской думы спадарыня Рыта Стродэ і спадарыня Ганна Сурмач. Старшыня таварыства дружбы "Беларусь—Латвія" паэт Сяргей Панізьнік, прывітаўшы прысутных, каратка расказаў аб выкладчыках і вучнях гэтай гімназіі. Свой верш, прысвечаны гэтым людзям, прачытаў Станіслаў Валодзька. Словы прамоўцаў чаргаваліся з гучаннем скрыпкі (быў тут і паланез Агінскага) і цымбалаў. На столік пад мемарыяльную дошкай, накрыты ручніком, на якім гарэлі свечкі, былі ўскладзены кветкі. Кветкі і свечкі былі таксама і на магілах настаўнікаў Беларускай гімназіі, якія пахаваны на

даўгаўпілскіх могілках, і на магіле дырэктара гэтай гімназіі Сяргея Сахарова, які пахаваны на рыжскіх могілках. А ў заключэнне гэтай імпрэзы, працягваючы Дні беларускай культуры, віцебскі ансамбль музыкі, песні і танца "Талака" і ансамбль беларускай суполкі "Уздым" у горадзе Даўгаўпілсе "Купалінка" разам у карагодзе выканалі беларускую народную песню "Купалінка".

Свята мела працяг у салоне "Мара" даўгаўпілскага краязнаўчага музея, дзе была адкрыта выстава аб'яднання мастакоў-беларусаў Балты "Маю гонар". Тут да прысутных звярнулася старшыня Віцебскага гарадскога савета спадарыня Ларыса Апенская. Аўтар гэтых радкоў прачытаў свой верш, прысвечаны віноўнікам урачыстасці. Старшыня аб'яднання

"Маю гонар" спадар Вячка Целеш выказаў падзяку за добрыя словы і спадзяванне на новыя сустрэчы.

Затым у канферэнц-зале Даўгаўпілскай гарадской думы была адкрыта невялікая выстава беларускіх народных вырабаў, кніг, альбомаў, якія расказваюць аб жыцці мясцовых беларусаў. Тут прайшла і навукова-практычная канферэнцыя. З цікавымі, змястоўнымі дакладамі выступілі прафесар Латвійскага ўніверсітэта, габлітаваны доктар гісторыі спадарыня Ілга Апінэ, спадары С. Панізьнік і В. Целеш, сябар рады беларускага таварыства "Уздым" гісторык па адукацыі спадар Мікола Паўловіч. Сваімі ўспамінамі падзялілася вышэйзгаданая спадарыня Я. Васільева.

(Заканчэнне на 5-й стар.)

ВЕСТКІ З БЕЛАРУСІ

ВЕСТКІ З БЕЛАРУСІ

ВЕСТКІ З БЕЛАРУСІ

У АФІЦЫЙНЫМ ЛЮСТЭРКУ

ПРЭЗІДЭНТ РАЗУМЕЕ КАМУНІСТАЎ — КАМУНІСТЫ ПАДТРЫМЛІВАЮЦЬ ПРЭЗІДЭНТА

Прэзідэнт Беларусі, які прыйшоў да ўлады як незалежны чалавек, не ўваходзіць ні ў адну з палітычных партый. Але як кіраўнік дзяржавы, ён вядзе дыялог з тымі, хто разумее і падтрымлівае палітыку беларускіх улад, накіраваную на сацыяльную абарону насельніцтва. Аб гэтым заявіў 6 кастрычніка Аляксандр Лукашэнка на сустрэчы з прадстаўнікамі замежных дэлегацый, якія прымалі ўдзел у рабоце праведзенага ў Мінску 34-га з'езда Камуністычнай партыі Беларусі. На з'ездзе было зачытана прывітанне А. Лукашэнкі камуністам. Такого гонару пакуль не мела ніводная партыя ў Беларусі.

Звяртаючыся да гасцей, Прэзідэнт падкрэсліў, што ён падтрымлівае галоўную задачу, якую ставяць перад сабой прадстаўнікі гэтага руху, — абарону інтарэсаў працоўных.

Аляксандр Лукашэнка адзначыў, што не можа сцвярджаць, быццам ён згодны абсалютна з усім, што сёння адбываецца ў камуністычным руху, якому, паводле яго слоў, часта не хапае гібаксі. «Але ў нас вельмі шмат падобнага ў падыходах да сацыяльнай абароны чалавека, у адстойванні міру і бяспекі на Еўрапейскім кантыненте».

НА ЗДЫМКУ: у час сустрэчы Прэзідэнта А. ЛУКАШЭНкі з прадстаўнікамі замежных дэлегацый, якія прымалі ўдзел у з'ездзе камуністаў у Мінску.

ЗАБОЙСТВА Ў МАГІЛЁВЕ

ПРЭЗІДЭНТ ПРЫМАЕ ВЫКЛІК

Раніцай 6 кастрычніка ў Магілёве ў пад'ездзе ўласнага дома ў выніку выбуху быў забіты дэпутат Палаты прадстаўнікоў, старшыня Камітэта дзяржаўнага кантролю Магілёўскай вобласці Яўген Мікалуцкі і паранена яго жонка.

Узрыўная прылада была ўманціравана ў смеццераводзе на лесвічнай пляцоўцы паміж чацвёртым і пятым паверхамі і спрацавала, калі Яўген Мікалуцкі выходзіў са сваёй кватэры на работу. Спецыялісты мяркуюць, што яна была дыстанцыйна кіруемай.

Яўген Мікалуцкі памёр на месцы. А жонка з цяжкімі раненнямі дастаўлена ў бальніцу, і ўрачы спадзяюцца выпратаваць ёй жыццё.

Няма сумнення, што гэта было заказнае забойства.

— Гэта гніюсае злачынства ўчынена не выпадкова, — заявіў перад тысячамі магіляўчан Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка, які прыехаў развітацца з саратнікамі. — Яны доўга падбіраліся да мяне, але не атрымалася. Выраслі пачаць з тых, хто побач са мной, хто замаўся з нечысцю. Я разумею, што гэта выклік. І хачу аб'явіць нечысці, што выклік я прымаю.

Кіраўнік дзяржавы запатрабаваў ад праваахоўных органаў і ўлады на месцах неадкладна караць па ўсёй строгаці закона любое, няхай нават самае дробнае правапарушэнне і злачынства. Ён папярэдзіў «ўсіх, хто дзейнічае на ніве брудных грошай»:

— У вас дзесяць дзён, каб разлічыцца з дзяржавай, выплаціць ёй даўгі.

Прэзідэнт паабяцаў, што пад нагамі тых, «хто замахнуўся на дзяржаўную ўладу», будзе «зямля гарэць».

МЫТНЯ

ПАД НАГЛЯДАМ ПРАКУРАТУРЫ

На пасяджэнні калегіі рэспубліканскай Пракуратуры пад старшынствам Генеральнага пракурора Алега Бажэлкі абмеркаваны вынікі правяраў мытных органаў. На жаль, захоўваецца тэндэнцыя да павелічэння колькасці парушэнняў мытнага заканадаўства. Часта няправільна налічваецца сумы плацяжоў. Ацэнка і захаванне канфіскаваных матэрыяльных каштоўнасцей нярэдка ажыццяўляецца без наяўнасці пацвярджальных дакументаў і ўдзелу спецыялістаў, не выкон-

ваюцца тэрміны захоўвання... За 7 месяцаў бягучага года ўжо выяўлена больш за 24 тысячы правапарушэнняў, звязаных з незаконным перамяшчэннем рэчаў і каштоўнасцей праз таможную мяжу. Канфіскавана матэрыяльных каштоўнасцей на суму больш за 394 мільярды рублёў.

Калегія звярнула ўвагу, што пры разглядзе крымінальных спраў у адносінах работнікаў таможні суды праяўляюць неабгрунтаваную лаяльнасць. За 2 апошнія гады за службовыя злачынствы асуджаны больш 30 работнікаў таможных органаў, з якіх досыць працяглы тэрмін пазбаўлення волі атрымалі толькі 10 чалавек. Пры гэтым з 15 асуджаных за хабар максімальны тэрмін, прадугледжаны адпаведным артыкулам, не атрымаў ніхто. А між тым работнікі пракуратуры прапаноўвалі суду прымяніць больш строгія меры пакарання.

У сувязі з тым, што крымінальная абстаноўка на беларускай таможні застаецца цяжкай, Генеральны пракурор Олег Бажэлка запатрабаваў ад падначаленых узмацніць работу ў гэтым напрамку. Калегія вырашыла ў розных аддзяленнях Пракуратуры рэспублікі стварыць структуры па нагляду за выкананнем мытнага заканадаўства.

КАНГРЭС ЦЫМБАЛІСТАЎ

ІГРАЮЦЬ СЭРЦАМ

Гала-канцэртам удзельнікаў IV Сусветнага кангрэса цымбалістаў завяршыўся гэты музычны форум 5 кастрычніка ў Магілёве. На працягу пяці дзён дэлегацыі з 14 краін, якія прадстаўлялі чатыры кантыненты планеты, дэманстравалі цымбальнае мастацтва сваіх народаў, абмяркоўвалі праблемы яго далейшага развіцця, формы ўзаемаабмену паміж музыкантамі і краінамі.

Падводзячы вынікі гэтага кангрэса, прэзідэнт Сусветнай асацыяцыі цымбалістаў, таленавіцейшая выканаўца на гэтым інструменце, салістка Венгерскай оперы і нацыянальнага радыё Вікторыя Херэнчар падкрэсліла: «Калі ў пачатку 90-х гадоў, калі была заснавана наша асацыяцыя, у яе ўваходзілі толькі 28 удзельнікаў, то сёння ў яе шэрагах налічваецца каля тысячы выканаўцаў — як асобных, так і ў складзе груп і ансамбляў. Сёлетні кангрэс стаў больш прадстаўнічым. Да традыцыйных удзельнікаў дабавіліся дэлегацыі з Малдовы і Сінгапура. Музыканты абмяняліся вопытам, нотамі, партытурай. Я асабіста ўжо была знаёмая з беларускай школай цымбальнага мастацтва. Але многія ўдзельнікі кангрэса, што ўпершыню прыехалі ў Беларусь, былі прыемна здзіўлены найвышэйшым выканаўчым майстэрствам тутэйшых цымбалістаў, якія ў літаральным сэнсе іграюць сэрцам, укладваючы ў музыку ўсю сваю душу».

ПЕРШЫ З'ЕЗД НАСТАЎНІКАЎ

4—5 кастрычніка ў сталіцы Беларусі Мінску адбыўся I з'езд настаўнікаў Беларусі. На ім з прамовай выступіў Прэзідэнт краіны А. Лукашэнка.

Завяршыўся I з'езд настаўнікаў віншаваннем прызераў рэспубліканскага конкурсу педагагічнага майстэрства «Хрустальны журавель-97». Уладальнікам галоўнага прызга стала Валянціна Грынчук, намеснік дырэктара ашмянскай СШ — ёй было прысвоена званне «Заслужаны настаўнік» і ўручаны ключы ад аўтамабіля «Жыгулі». Пераможца і яшчэ пяць лаўрэатаў кожны месяц да наступнага конкурсу будуць атрымліваць прэзідэнцкую стыпендыю ў памеры двух мільёнаў рублёў. 14 фіналістаў конкурсу таксама ўзнагароджаны стыпендыямі ў памеры аднаго мільёна рублёў.

НА ЗДЫМКУ: Валянціна ГРЫНЧУК арымлівае з рук Прэзідэнта «Хрустальны журавель» і ключы ад аўтамабіля.

НЕЙРАХІРУРГ І. АНТОНАЎ

ЧАЛАВЕК ГОДА І СТАГОДДЗЯ

Міжнародная даследчая камісія Біяграфічнага інстытута ЗША прысудзіла беларускаму вучонаму Ігнату Антонаву, які ўзначальвае рэспубліканскі Навукова-даследчы інстытут нейралогіі, нейрахірургіі і фізіятэрапіі званне «Чалавек года-97». Як стала вядома карэспандэнту БЕЛТА, гэты год прынёс яшчэ адно міжнароднае прызнанне Ігнату Антонаву. Па прапанове Міжнароднага біяграфічнага цэнтра ў Кембрыджы імя акадэміка будзе ўнесена ў выданне «2 000 выдатных людзей XX стагоддзя».

«ВОСЕНЬ-97»

Ва ўсіх раёнах беларускай сталіцы прайшоў традыцыйны мінскі кірмаш «Восень-97». Тут па даступных цэнах можна было купіць сельскагаспадарчыя прадукты. Гародніну і іншую прадукцыю прывезлі гаспадаркі ўсіх раёнаў Мінскай вобласці. Так многія зрабілі сабе запасы на зіму.

НА ЗДЫМКУ: у гандлёвых радоў кірмашу «Восень-97».

ЧЫРВОНАЯ КНИГА

УНІКАЛЬНАЕ ВОЗЕРА

Адразу тры віды раслін, занесеных у Чырвоную кнігу рэспублікі, выявіла на возеры Бродна ў Расонскім раёне навуковая экспедыцыя Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта. Сярод надзвычай багатага расліннага свету вадаёма знойдзены цэлыя зараснікі крайне рэдкай лабелі Дортмана. Пасяліліся тут таксама гарлачык белы і палушнік азёрны. На думку ўдзельнікаў экспедыцыі, на возера Бродна павінен распаўсюджвацца рэжым ахоўнага аб'екта.

АДУСКОЛЬ ПАКРЫСЕ

КАНФЕРЭНЦЫЯЙ па праблемах беларуска-брытанскага дзелавога супрацоўніцтва адкрыліся Дні Рэспублікі Беларусь у Лондане.

ВАЕННЫМ парадам, канцэртамі і спартыўнымі спаборніцтвамі, вялікім кірмашом адзначылі жыхары Асіповіч 125-годдзе свайго горада.

ТАВАРЫСТВА «Праваслаўная ініцыятыва» ўжо сабрала ў Мёрах 600 подпісаў за ўвядзенне ў школах прадмета «Закон Божы».

ПЕРШЫМ банкрутам на вёсцы стаў саўгас «Падароск» у Ваўкавыскім раёне Гродзенскай вобласці, які літаральна днямі спыніў сваё існаванне.

ЗГОДНА з праектам прагнозу сацыяльна-эканамічнага развіцця Беларусі на 1998 год, на наступны год у краіне плануецца ўвесці 3 мільёны 825 тысяч квадратных метраў жыллой плошчы — на 17,6 працэнта больш за сёлетні.

У ГРОДНЕ прайшла III Міжнародная канферэнцыя, прысвечаная творчасці вядомай пісьменніцы Элізы Ажэшка, у якой прынялі ўдзел навукоўцы і літаратары Беларусі і Польшчы.

ТЫДЗЕНЬ МАЦІ, арганізаваны Беларуска-саюзам жанчын пры падтрымцы Міністэрства сацыяльнай абароны, прайшоў ва ўсіх рэгіёнах краіны з 7 па 14 кастрычніка.

НА ТРЫ ВЕСКІ стала менш у Лідскім раёне: у Багатках, Борках і Кадаўбах не засталася ніводнага жыхара, і паселішчы зняты з уліку мясцовымі ўладамі.

ПЕРШАЯ начлежка — прытулак для бяздомных у хуткім часе «ўпрыгожыць» сталічны Мінск, але месца размяшчэння яе пакуль трымаецца ў сакрэце.

Будаўніцтва каменнай царквы, якая дзейнічае сёння ў Оршы, было закончана ў 1880 годзе. З таго часу і ўзвышаецца на беразе Дняпра гэты велічны крыжова-купальны храм. Яго акружае высокая каменная сцяна з контрфорсамі і дэкаратыўнымі вежамі.

Багатае ўнутранае ўбранне Ільінскай царквы (на здымку). Тут можна ўбачыць старадаўнія кнігі, іконы ў цудоўных аправах, старыя вянкі.

Фота Аляксандра ХІТРОВА.

ПІСЬМЫ ЗБЛІЗКУ

ГІНУЦЬ ЛЮДЗІ НА ВЫТВОРЧАСЦІ

За восем месяцаў бягучага года ў вобласці ў выніку няшчасных выпадкаў на вытворчасці загінула трыццаць чалавек, шэсцьдзят два атрымалі цяжкія траўмы.

Як расказаў начальнік абласнога ўпраўлення Камітэта па інспекцыі працы Уладзімір Хвалюк, за гэты час інспектары правярылі больш за 1 500 арганізацый і прадпрыемстваў розных форм уласнасці. У ходзе праверак было выяўлена каля 25 тысяч парушэнняў правіл тэхнічнай бяспекі і аховы працы, 586 службовых асоб і 324 наймальнікі былі аштрафаваны. Агульная сума штрафаў склала 385 мільёнаў рублёў.

Асабліва драматычная сітуацыя з траўматызмам назіраецца ў аграрным сектары. Па вёсках усё больш гіне механізатары. Менш ахвяр у такіх

галінах народнай гаспадаркі, як прамысловасць, сувязь, будаўніцтва і транспарт.

Сярод асноўных прычын няшчасных выпадкаў Уладзімір Міхайлавіч адзначае невыкананне работнікамі элементарных правілаў тэхнічнай бяспекі, знос абсталявання і недасканалую тэхналогію. Да таго ж часта адсутнічае належны кантроль за гэтым з боку кіраўніцтва прадпрыемстваў і арганізацый. Часам не хапае спецыялістаў па ахове працы, асабліва адчувальны іх недахоп у сельскай мясцовасці. Так, у Ганцавіцкім раёне з чатырнаццаці гаспадарак адпаведны спецыялісты ёсць толькі ў дзвюх.

Асноўнай мерай уздзеяння з боку інспекцыі па парुшальніках працоўнага заканадаўства з'яўляюцца сёння штрафы. Да прыкладу, за

процідзеянне з боку наймальніка рабоче інспектараў, што праводзяць праверку, і невыкананне іх прадпісанняў накладзецца штраф памерам ад 5 да 50 мінімальнага заробочнага плат. Калі зафіксавана прамое парушэнне заканадаўства аб працы, начальнік абласной інспекцыі мае права аштрафаваць наймальніка на суму да 150 мінімальнага зарплат, а начальнік рэспубліканскай інспекцыі, гэта значыць галоўны дзяржаўны інспектар, — да 300 "мінімалак". Шмат спраў перадаецца на разгляд у пракуратуру.

Кожная смерць ад няшчаснага выпадку на вытворчасці абыходзіцца грамадству амаль у 72 тысячы долараў. Сумная арыфметыка.

Святлана ШАБЛІНСКАЯ.
Брэст.

ДАПАМОГА БЕЗНАДЗЕЙНА ХВОРЫМ

(Заканчэнне.
Пачатак на 1-й стар.)

Рыгораўна разглядае створаны ёю хоспіс як філасофію дапамогі безнадзейна хворым дзецям і іх сем'ям.

Цяпер хоспіс абслугоўвае 72 сям'і ў Мінску, акрамя таго, ёсць пілот-праграма па рабоце з жыхарамі вёсак. Распрацавана праграма абязбольвання, а таксама метадыкі, па якіх навучаюць гэтакую бацькоў хворых дзяцей. Хаця і тут ёсць праблемы: для таго каб эфектыўна зняць боль пры анкалагічных захворваннях, часам неабходна выкарыстоўваць наркатыкі, а згодна з існуючымі правіламі, супрацоўнікі хоспіса права на гэта не маюць.

Сёння хоспіс гатовы прапанаваць сваю дапамогу значна большай колькасці маючых патрэбу ў гэтым. Але каб развівацца далей, неабходны будынак, бо да гэтага часу ўсе службы, дакументацыя, медыкаменты незразумелым чынам змяшчаюцца ў двух маленькіх пакоях раённай паліклінікі. Нядаўна хоспіс узяў у арэнду памяшканне дзіцячага сада па вуліцы Ракасоўскага, але, бадай, праблем ад гэтага толькі прыбавілася. Арэндную плату адзін долар за квадратны метр можна з поўным правам назваць сімвалічнай, аднак 150 метраў каштуюць ужо 150 зусім канкрэтных долараў у месяц ды яшчэ 200 долараў за камунальныя паслугі, а такіх грошай у хоспіса, які існуе выключна на ахвяраванні і спонсарскую падтрымку, проста няма.

У поле зроку хоспіса хворыя дзеці трапляюць рознымі шляхамі: праз бальніцы, дзе аб хоспісе ўжо добра ведаюць, па народнаму тэлеграфу — нехта нешта пачуў, перадаў, пазваніў... Работа тут арганізавана па двух асноўных напрамках — дапамога хворым з цяжкімі хранічнымі захворваннямі, такімі, як, напрыклад, міяпатыя і дзіцячы цэрэбральны параліч. Мяркуюцца пачаць супрацоўніцтва з 9-й клінічнай бальніцай, дзе многа цяжкіх неўралагічных хворых, якія ў перспектыве стануць пацыентамі хоспіса.

Другі, галоўны напрамак работы, — анкалогія і гематалогія, цяжкія траўмы, а таксама дзіцячы цыроз печані. Крытэрыі, па якім гэтыя дзеці трапляюць у хоспіс, адзін: смерцельная хвороба. Практычна ўсе, каму тут аказваюць дапамогу, паміраюць. Работнікі хоспіса гаво-

раць пра гэта спакойна: у кожнага свая работа. Адны печуць хворых, іншыя, калі становіцца відавочным, што лякарствы і іншыя віды тэрапіі аказаліся бясплыльнымі, дапамагаюць дзецям дастойна і па магчымасці без болю пакінуць гэты свет. І калі дзіця памірае з мінімальнымі пакутамі, значыць, гэтыя людзі добра зрабілі сваю работу.

На службу ў хоспіс бяруць, як правіла, людзей, якія ўжо маюць прафесію педагога ці медыка, а асаблівасцяў работы ў сем'ях, дзе ёсць хворыя дзеці, іх вучаць ужо ў хоспісе. На думку Ганны Гарчаковай, адно з галоўных дасягненняў мінскага хоспіса — уменне працаваць у камандзе, калі паспяхова аб'ядноўваюцца намаганні сацыяльных работнікаў, псіхалагаў, медсёстраў і ўрачоў. Дарэчы, медсёстра — ледзь ці не цэнтральная фігура хоспіса. Яна валодае гіпнозам, можа зрабіць масаж, зняць істэрыку, аказаць псіхалагічную дапамогу і ў цяжкай хвіліну не кідаецца да тэлефона, каб знайсці ўрача, а самастойна прымае важнае рашэнне. Але, як паказвае вопыт, іншы раз для хворага дзіцяці галоўным аказваецца не медыцынская дапамога, а тое, што нехта проста побач і трымае яго за руку. Рабочы дзень тут не нарміраваны, і калі дзіця памірае, урач ці сястра часам не адыходзяць ад яго столькі, колькі патрэбна.

Досыць цяжкія ўмовы працы і вельмі сціплы заробкі робяць своеасаблівы натуральны адбор, і ў выніку працаваць застаюцца толькі тыя, для каго дапамога смяротна хворым дзецям стала справай усяго жыцця. Магчыма, некаму здасца дзіўным, што прыходзяць у хоспіс працаваць і тыя людзі, якім сацыяльнае і фінансаванае становішча дазваляе не працаваць увогуле. Дарэчы, у маскоўскім хоспісе працуе жонка віцэ-прэм'ера Анатоля Чубайса, а ў мінскім — жонка вядомага бізнесменаў. Развіваецца тут і такая шырока вядомая на Захадзе і новая для нас форма дапамогі, як валанцёрства. Іншымі словамі, добраахвотныя памочнікі зусім бясплатна аказваюць самую разнастайную дапамогу сем'ям, дзе ёсць хворыя дзеці. Прыкладна палавіна сённяшніх супрацоўнікаў хоспіса прыйшлі туды менавіта ў якасці валанцёраў.

Сама работа падзіцца наступным чынам: спачатку ў сям'ю прыходзіць медсёстра, якая ацэньвае як фізічны, так і псіха-

лагічны стан хворага. Затым з'яўляецца сацыяльны работнік і піша своеасаблівы партрэт сям'і, дзе ўказваецца, кім працуе маці, бацька, ці ёсць бабулі, дзядулі, сёстры, браты, якія праблемы прысутнічаюць у сям'і і з кім іх вырашаць. У доме, дзе смяротна хворае дзіця, як правіла, дапамога патрэбна не толькі яму. І пра блізкіх у сістэме хоспіса клапацяцца гэтак жа, як і пра хворае дзіця, таму што члены сям'і перажываюць не меншы стрэс, чым той, хто памірае, і пасля яго смерці праблема не знікае, а іншы раз яшчэ больш абастраецца. "А ці ўсё я зрабіў? А можа, былі магчымасці дапамагчы, якія я не выкарыстаў?" — вельмі часта пытанні ператвараюцца ў жах і праклён для тых, хто застаўся... Таму дапамога, якую аказвае хоспіс, не спыняецца са смерцю дзіцяці, і яшчэ год пасля яе блізкія могуць разлічваць на псіхалагічную падтрымку. Ды і пасля гэтага ім будуць рэгулярна званіць, каб даведацца, як ідуць справы, пасылаць пісьмы і паштоўкі... Ва ўсім свеце ўжо даўно зразумелі, што хоспіс патрэбен не толькі і не столькі для паміраючых, колькі для тых, хто застаецца ў жывых. Як паказвае вопыт, людзям, якія перанеслі трагедыю, лягчэй знайсці агульную мову з тымі, хто перажыў такое ж гора. Аднак сёння ў хоспіса няма нават памяшкання, дзе можна было б час ад часу збіраць бацькоў памерлых дзяцей. Дарэчы, вельмі часта маці пасля смерці сваіх дзяцей ідуць працаваць у хоспісы. Страціўшы сэнс свайго жыцця і часам само жаданне жыць, жанчына знаходзіць у сабе сілы зразумець, што калі нават ужо ніколі не будзе шчаслівай сама, то зможа дапамагчы прайсці гэты страшны крыжовы шлях тым, каго ён яшчэ чакае.

Гуманітарная дапамога, якая паступае з-за мяжы на адрас хоспіса, дазваляе матэрыяльна падтрымліваць сем'і, дзе ёсць хворае дзіця. Аднак дапамагаюць тут індывідуальна, зыходзячы з таго, што буда ў гэтых людзей агульная, а матэрыяльнае становішча ў кожнай сям'і сваё.

Сродкі, на якія існуе хоспіс, тэма асаблівая. Упершыню на пытанне: "Ці ёсць у вас спонсары?" — давалася пачуць: "Ёсць, і вельмі многа". Дапамогу рэчамі бедным сем'ям аказваюць замежныя і мясцовыя спонсары, з-за рубяжка прыходзяць гра-

шовыя гранты, якія дазваляюць вырашаць бягучыя фінансавыя праблемы, на рахунак хоспіса паступае мноства ахвяраванняў ад мясцовых фірм і прыватных асоб. Па дзiesiąць тысяч долараў штогод пералічвае на рахунак хоспіса размешчанае ў Мінску прадстаўніцтва Арганізацыі Аб'яднаных Нацый. Восем ужо гады рэстаран "Іспанскі куток" штотыднёва дастаўляе ў сям'і, дзе ёсць хворыя дзеці, бясплатныя абеды. Да нядаўняга часу такую ж дапамогу аказваў рэстаран "Вена", не схільны да сантыметраў начальнікі АТС устанавілі тэлефоны практычна ўсім пацыентам хоспіса, дапамагалі фірмы "Экстэхінвест", "Тэхнасувязь" і многія іншыя, каму бясконца ўдзячныя супрацоўнікі хоспіса і сем'і, дзе ёсць хворыя дзеці. На пытанне, ці дапамагае хоспісу дзяржава, тут адказалі: "Так. Тым, што не перашкаджае". Афіцыйныя структуры дазваляюць хоспісу існаваць, але якой-небудзь зацікаўленасці да яго не праяўляюць. Між тым, калі бацькі забіраюць цяжка хворае дзіця з бальніцы дамоў, пад апеку хоспіса, дзяржава эканоміць вельмі значныя сродкі. Кошт лячэння аднаго дзіцяці ў дзіцячым гематалагічным цэнтры каштуе 56 долараў у дзень. Хоспіс абслугоўвае 72 дзяцей, узяўшы на сябе ўсе расходы, у тым ліку і кошт вельмі дарагіх медыкаментаў. Больш таго, ужо два гады хоспіс аказвае дапамогу смяротна хворым дзецям, не маючы на гэта ліцэнзіі. Так, за мяжой падобныя ўстановы кожныя паўгода прадастаўляюць дзяржаве падрабязную справаздачу аб сваёй дзейнасці і аб тым, як расходуюцца грошы, ахвяраваныя спонсарамі. Але са свайго боку дзяржава без затрымкі выдае ліцэнзію на стварэнне хоспіса і прадастаўляе каралеўскія падатковыя льготы ўсім, хто аказвае яму матэрыяльную падтрымку. У нас жа спонсарам, якія дапамагаюць хоспісу, не прадастаўляецца нават тая пяціпрацэнтная льгота, якую маюць фірмы, што адлічваюць грошы на рахунак дзяржаўных медыцынскіх устаноў.

Узнікаюць праблемы і іншага роду. Бываюць выпадкі, калі немагчыма правесці эфектыўнае абязбольванне дома, спыніць крывацёк ці проста трэба даць хаця б некалькі дзён адпачынку сваякам, якія выматаны бясконцым чаканнем горшага. Для гэтага неабходна свая маленькая бальніца або некалькі

ложкаў, замацаваных за хоспісам у дзяржаўнай медыцынскай установе. На жаль, аб гэтым даводзіцца толькі марыць.

Аднак у даным выпадку размова ідзе аб экстрэмальных сітуацыях ці кароткачасовай шпіталізацыі, таму што не павінны дзеці, у якіх ёсць шансы выжыць, быць разам з тымі, хто хутка пакіне гэты свет, таму што адразу з'яўляецца страх і няўпэненнасць, а супраць іх лекаў не існуе. І абавязак хоспіса дапамагчы ім пераадолець не толькі фізічны боль, але і натуральны страх перад непазбежным канцом. Для гэтага трэба пачаць гаварыць з дзіцем аб тым, што яго чакае, чаго бацькі па зразумелым прычынам баяцца, не дазваляючы закранаць балючую тэму і работнікам хоспіса. А заганяючы ўнутр страх ад гэтага толькі разрастаецца, раз'ядаючы душу хутчэй, чым рак — цела. Па словах Ганны Гарчаковай, перад тварам смерці дзеці значна больш мужныя за сваіх бацькоў. У жаху ад таго, што адбываецца, маці і бацькі мітусяцца ў пошуках дэфіцытных лекаў, замест таго каб можа ў апошні раз проста пагаварыць са сваім дзіцем, і страчваюць яго раней, чым яно памірае.

Сёння ва ўзаемадзіяннях хоспіса і дзяржавы надыйшоў момант, калі без афіцыйнай падтрымкі далейшае развіццё гэтага руху становіцца немагчымым. Тут не просіцца грошай на сваё існаванне. Ад дзяржавы трэба зусім нямнога: каб знялі арэндную плату за памяшканне былога дзіцячага сада ды па аплэце камунальных паслуг хоспіс прыраўнялі да бюджэтных арганізацый. Хочацца верыць, што дзяржава, якая не змагла забяспечыць сваім маленькім грамадзянам дастойнае жыццё, паклапоціцца хаця б аб тым, каб аблегчыць іх смерць.

У верасні з Мінска паехала дэлегацыя дырэктараў амерыканскіх хоспісаў з розных штатаў краіны. Азнаёміўшыся з усімі аспектамі работы тутэйшага хоспіса, яны былі ўражаны ўбачаным і казалі, што ён арганізаваны на ўзроўні лепшых амерыканскіх устаноў такога тыпу. Аб'ехаўшы ўсе хоспісы на тэрыторыі СНД, яны прызналі, што ні адзін з іх не можа параўнацца з мінскім.

Вераніка ЧАРКАВА.

А мы пачытаем яшчэ: «...Ронд Польскі пытае вас, якім вы правам смелі памагаці маскалю ў нячыстаму дзевілі! (...) А хто з вас хоча няволі маскоўскай — таму мы дамо шыбеніцу на галіне!» «А хто гэтак прыказу спрэчан будзе (...), усякага данасіць да Ронду Польскага, каб можна было пазней павесіць...» («Прыказ ад Ронду Польскага над цэлым краем Літоўскім і Беларуска-кім...»). «...Былі прывілеі каралёў польскіх, а цяпер гдзе зямлі? ...Мы, што жывем на зямлі Польскай, што ямо хлеб Польскі, мы, Палякі з вякоў вечных». («Пісьмо ...Да мужыкоў зямлі Польскай»). «І гэтак было доўга: адне баранілі краю, усё хадзілі па войнах, а другія то гаралі, то сьвялі, то касілі, то жалі. З гэтуль то і ўзялася гэта паньшчына. Судзеце ж цяпер самі, чы можна было зрабіць справядлівей, як зрабіў калісьці наш Кароль Польскі да і Літоўскі?» («Мужыцкая праўда», № 2).

Калі я ў сваім артыкуле «Маякі і міражы» пакарыстаў гэтай цытатай, то М. Біч мне запярэчыў: «К. Каліноўскі (...) знайшоў адлаведны падыход да сялянскага розуму і душы ў форме незвычайна жывой, канкрэтна-образнай, нярэдка па-сялянску грубаватай гутаркі (...). Вельмі складаны грамадска-палітычны пытанні «Мужыцкая праўда» асвятляла гранічна сцісла, лагічна, паслядоўна і даступна для масы сялян». А ў канцы разважанняў М. Біч падагульняе: «Так што тлумачэнне паходжання паншчыны ў «Мужыцкай праўдзе» адпавядае гістарычным рэаліям». («Настаўніцкая газета», 1991, 24 і 27 ліпеня). Можна сабе ўявіць, як паразумелі чытачы другога нумара «Мужыцкай праўды», даведаўшыся, што прыгон з'яўляўся праявай найвышэйшай гістарычнай справядлівасці. А ці варта забываць, як тая ваяўнічая шляхта прапала і прапіла сваю дзяржаву? І ці адмовілася яна пасля гэтага ад паншчыны?

«Пісьмо ... да мужыкоў зямлі Польскай» парадзіла цэлы шэраг пытанняў, сваім незвычайным зместам дало падставу для разнастайных дыскусій і дацакалася ў друку ажыўленых разважанняў, хоць некаторыя аўтары і да гэтага часу знарок абмянаюць яго, асабліва ў падручніках, у даведчанай і навукова-папулярнай літаратуры — каб не кінуць ценя на таго, чый подпіс пад ім стаіць.

Падзеі таго часу пакінулі яшчэ адзін цікавы і значны беларускамоўны дакумент, які, аднак, пакуль што не прыцягнуў да сябе належнай увагі. Гэта «Прыказ ад Ронду Польскага над цэлым краем Літоўскім і Беларуска-кім да Народу зямлі Літоўскай і Беларускай». Г. Кісялёў, адзін з найбольш уважлівых даследчыкаў эпохі паўстання, у артыкуле «Каліноўскі — знаёмы і незнаёмы» («Полымя», 1993, № 6, с. 224) абмежаваўся толькі заўвагай: «Мала таго, што перад намі дакумент на добрай беларускай мове, якая ўзята тут паўстанцамі на своеасаблівы дзяржаўны ўзровень. Тут у самой назве зноў жа цэлая канцэпцыя — «ронд» няхай сабе польскі, але краві Літоўскі і Беларуска-кім і народ адлаведны».

Камусьці імпануе, што ў «Прыказе...» гадваецца зямля Літоўскай і Беларускай. І ўжо не мае ніякага значэння акалічнасць, што небывала жорстка «прыказ» для гэтай зямлі дыктуе «ронд польскі». Пра яго сутнасць і дух нашы аўтары ці маўчаць, ці пішуць абш-што. У гэтай сувязі даядзецца нагадаць некаторыя факты, нейкім чынам звязаныя з паходжаннем і зместам дакумента.

Мы памятаем, што 10 мая 1863 года Цэнтральны камітэт быў рэарганізаваны ў Нацыянальны ўрад. А 24 мая адбыўся, паводле сведчання Ю. Піпсудскага, чарговы дзяржаўны пера-

варот, у выніку якога і дзяржаўная пячатка, і ўлада апынуліся ў руках рашучых, радыкальна настроеных дзеячаў. 2 чэрвеня новы «ронд» прымае вельмі цікавы дэкрэт:

«Нацыянальны ўрад, прызнаючы неадкладную патрэбу забеспячэння належнага ходу палітычна-рэвалюцыйнай судовай справе,

Пастанаўляе наступнае:

Арт. 1. У кожным павеце і асобна ў горадзе Варшаве ўводзяцца Рэвалюцыйныя трыбуналы.

Арт. 4. Кожны з Рэвалюцыйных трыбуналаў складаецца будзе са старшыні і двух членаў. Прысуды будуць прымацца большасцю галасоў.

Арт. 6. (...) Рэвалюцыйныя трыбуналы будуць прымаць рашэнні на аснове кодэксу

пакаранняў і кодэксу паводзін, якія зацвярджаюцца ўрадам адначасова».

За супрацьдзеянне паўстанню перш за ўсё прадугледжвалася пакарэнне смерцю. Вельмі арыгінальным з'яўляецца трэці параграф таго кодэкса:

«Узаконьваецца прынцып, што кожны грамадзянін краіны мае права абвінаваціць другога шляхам даносу».

Як бачым, Фелікс Дзяржынскі меў добрых настаўнікаў.

Можна дзеля кур'ёзу варта нагадаць, што да тэорыі і практыкі даносаў аказаўся ў свой час неабякавым «Літоўскі Статут» 1588 года. Артыкул 2 раздзела першага («О персоне нашой господарской») сфармуляваў справу вельмі выразна: «Мы, господар, шлюбую нікого не карати на заочное поведанье, хотя бы дотыкалось маестату нашего господарского ображенья (знявагі. — У. К.) або здрады речы псполитое. А хто бы теж на кого што несправедливое в тех речах вел около ображенья маестату нашего господарского або здрады речы псполитое, а не довел, тым сам каран быти маеть». Гэта — у падзагалюку. А ў заключэнні самога «Артыкула 2» мы чытаем: «А хто бы теж колвек кого абмовляючы в тех речах около ображенья маестату нашего або здрады речы псполитое винил ку соромоте а зельживости, а што бы таковому обвиненому о честь або о горло (пакарэнне смерцю. — У. К.), або которое колвек каранье, тогда тот, хто на кого мовит и ведет, а не доведеть, тым караньем сам каран быти маеть» (Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588. Тэксты. Даведнік. Каментарыі. — Мн., 1989, с. 80).

Той дэкрэт Нацыянальнага ўрада, пра які ў нас ішла гаворка, нарадзіўся паўтараю, 2 чэрвеня. А ўжо 11 чэрвеня з'явіўся на свет «Прыказ ад Ронду Польскага над цэлым краем Літоўскім і Беларуска-кім да Народу зямлі Літоўскай і Беларускай». Даследчыкі (А. Смірноў, М. Біч, Г. Кісялёў і іншыя) лічаць, што той «Прыказ...» быў напісаны самім Каліноўскім. Меркаванне аб яго аўтарстве ніхто, як быццам, не аспрэчваў.

У «Прыказе...» асноўным аргументам і амаль адзіным сродкам ідэяна-палітычнага выхавання жыхароў зямлі Літоўскай і Беларускай называецца шыбеніца. Прытым у аднолькавай ступені яе аб'яжаюць і панам, і мужыкам: «Пан будзе ліхі — пана павесім, як сабаку! Мужык будзе кепскі — то і мужыка павесім, а дворы іх і сёла з дымам пойдучь...» «А хто з вас хоча няволі маскоўскай — таму мы дамо шыбеніцу на галіне!» «А

хто гэтак прыказу спрэчан будзе, таго — ці ён поп ці ксёндз, мужык ці пан, усякага даносіць да Ронду Польскага, каб можна было пазней павесіць або, зазваўшы Грамаду і зрабіўшы справядлівы суд, без адгаворкі весці на шыбеніцу!» Само па сабе слова «даносіць» і такія шчодрыя аб'яванні шыбеніцы ўсім — і мужыкам, і панам, і папам, і нават ксяндзам — вярзана засведчылі духоўную сувязь «Прыказа...» з дэкрэтам ад 2 чэрвеня.

Пасля гэтых дакументаў можна яшчэ раз звярнуцца да Ратчы. Царскі генерал, хоць на «Прыказ...» і не спасылалася (можна нават і не чытаў яго), але прыводзіць звесткі пра канкрэтныя дзеянні: «Сілай мяцежнай арганізацыі чырвоныя хацелі павесці справу з надзейным умацаваннем сваёй улады, для таго

пасле выступлення шайкі мятежников из деревни Соколды, где находились на привале в лесу при самой дороге, были найдены трое повешенных, из коих один бессрочно-отпускной солдат Николай Потончик, а остальные двое — крестьяне.

В Белостокском уезде 16 апреля шайка мятежников, прибыв из Царства Польского в деревню Байки, взяла отставного рядового Олеопольского уланского полка Франца Кужеля, увезла его в лес и там повесила, затем, следуя в деревню Мрочки, захватила на пашне крестьянина Якова Вишкевича и также повесила, потом отправилась обратно в Тыкоцин.

Генерал-майор Галлер" (Виленский временник. Издаётся при Муравьевском музее в гор. Вильне. Книга VI. Архивные материалы Муравьевского му-

трэба было б і вешаць, і паліць, і «худобу» пераводзіць.

Падобная аргументацыя сур'ёзна не можа ўспрымацца. Такім вольным застаетца адна рэальная віна тых, каго вешалі: яны «спрэчны былі новай вольнасці да новаму польскаму маніхэсту». А раз былі «спрэчны» і не хацелі ісці ваяваць за «ронд», да якога «належалі», то што з імі заставалася рабіць?

І цяпер яшчэ раз паспрабуем задаць пытанне: дзе ў тых «Прыказах...», зваротах і рэальных паводзінах паўстанцаў беларускі дух і думы беларускія?

Ніхто не паспрабаваў задумацца, чаму публіцыстыка К. Каліноўскага ў XIX і ў самым пачатку XX стагоддзяў (у нашаніўскі перыяд) зусім не ўплывала на свядомасць нашай інтэлігенцыі, да якога «належалі», то што ў нейкіх там ананімных творах, але нават і ў палымяных публіцыстычных прадмовах да пазыччаных зборнікаў Ф. Багушэвіча, «бацькі беларускага адраджэння», не пасрэднага ўдзельніка студэнцкага паўстання? Магло б здавацца, што хто-хто, а ўжо ён то павінен быў бы мець аказію ведаць пра ідэйную накіраванасць і сутнасць палемічных баталій эпохі паўстання. Ці не таму, што рэальны змест той публіцыстыкі не адпавядаў поглядам нашых першапраходцаў, ініцыятараў і найбольш бескарыслівых дзеячаў нацыянальнага адраджэння?

Нацыянальныя праблемы цесна перапляталіся з сацыяльнымі. Разглядаючы тагачасны гістарычны працэс, мы не маем права не бачыць іх небывалую вострыню, якой ніяк не маглі не ўлічваць кіраўнікі і ўдзельнікі паўстання. Выкарыстоўваючы іх, найбольш радыкальна настроеныя дзеячы рабілі спробу ўзняць на вайну беларускае працоўнае сялянства, ад паводзін якога ў канчатковым выніку і залежаў лёс нашае зямлі. Але яны ставілі пытанне так, што толькі перамога паўстання, толькі адроджаная Польшча вызваліць селяніна ад прыгону, даць яму і зямлю, і сапраўдную волю.

У той жа час селянін мог пацучь і нешта зусім іншае: цар дае народу свабоду, а польскія паны не жадаюць мірыцца з гэтым, не хочуць выпусціць мужыка з ярма. Таму яны пайшлі супраць цара і народа:

Бацька цар волю даў
І некрута дараваў,
Затым цяпер панам
Не так стала па зубам.

Трэба панства пакідаць
Дай соху у рукі браці,
Праз тое і бунты сталі,
Што рабіць ім перасталі.
Хочуць Польшчу абнавіць
І зноў мужыка давіць.

Так сказана ў ананімным вершы «Дзякуй Боку і гасудару...».

Нешта блізкае паведамляў следчым органам і сам К. Каліноўскі: «Селянін, бачачы не абрэзаная яшчэ кіпцоў сваіх паноў, не мог ім даверыцца і стаў глядзець на справу польскую як на зацею памешчыцкую, а органы ўрада такое разуменне селяніна стараліся падтрымліваць (К. Каліноўскі. Из печатного и рукописного наследия. — Минск, 1988, с. 87).

Наогул гэта быў унікальны гістарычны перыяд. Да таго часу яшчэ ніколі да беларускага селяніна не звярталіся з мастацкім або публіцыстычным словам як да сілы, якая можа адыграць важную ці нават рашаючую ролю ў грамадскім развіцці. А ў пачатку 60-х гадоў XIX стагоддзя разгарнулася змаганне за яго душу і свядомасць. Іменна яму адрасаваў свае пасланы Яска-гаспадар з-пад Вільні, аўтары «Гутаркі двух суседаў», «Гутаркі старога дзеда». З другога боку, да яго звярталіся аўтары такіх помнікаў, як «Рассказы на беларускамоўнай мове», «Речь старовейта к крестьянам о свободе». Беларускі мужык, хоць як быццам пасіўны, прымусяў усіх лічыцца з ім. Само па сабе гэта ўжо сведчыла аб тым, што ён пачаў адыгрываць усё больш значную ролю ў грамадскім развіцці.

Уладзімір КАЗЬБЯРК.

КАНСТАНЦІН КАЛІНОЎСКІ І ЯГО НАЦЫЯНАЛЬНАЯ ІДЭЯ

стваралі крымінальны суд (трыбунал) з неадкладнай карай за неадпаведнаванне (жандармі-кінжалшчыкамі і вешальнікамі)". «Сапраўдным распарадзіцелем мяцяжа быў гурток, які складалі ярыя чырвоныя; у ім вырашаліся ўсе меры, пераважна прапанаваныя Дзюлэранам, Каліноўскім і Малахоўскім. Пераўтвараючы баявыя шайкі ў шайкі жандараў-вешальнікаў, гэты новы, дамажны камітэт хацеў стварыць па гарадах тайную паліцыю мяцежнікаў ператварыць у жандараў-кінжалшчыкаў, і Малахоўскі напісаў такую для іх інструкцыю, якая выклікала жах у членаў Адрдзела, нядаўна перайменаванага ў выканавы. Начальніку давалася права, нават без суда, падпісваць дэкрэт аб пакарэнні смерцю кожнага туземца, які, на яго погляд, супрацьдзейнічае польскай справе.

Каліноўскі і Малахоўскі патрабавалі ўсюды самага ярага і крывавага тэрору, каб прымусяць усіх жыхароў прымаць гарачы ўдзел" (Сведения о польском мятеже... с. 182).

Гэтая інфармацыя Ратча не прычыць ні зместу, ні духу афіцыйных дакументаў — і дэкрэта ад 2 чэрвеня, і «Прыказа...» ад 11 чэрвеня, і «Прыказа» К. Каліноўскага, апублікаванага ў артыкуле Г. Кісялёва «Каліноўскі — знаёмы і незнаёмы» («Полымя», 1993, № 6). Там таксама сустракаюцца не надта далікатныя фармулёўкі і аб'яванні: «Ронд Польскі, паставіўшы мяне над вамі, вымагае, каб я глядзеў справядлівай вольнасці і праўды і каб вы адно рабілі так, як вам ад Ронду Польскага будучы прыказываць...» «...Хто проці Ронду Польскага, таму агонь і шыбеніца».

А можа гэта было толькі жаданне папалохаць на ўсякі выпадак! Дакументы сведчаць, што не. Прачытаем даянсенне гродзенскага губернатара генерал-губернатара ад 30 красавіка 1863 года пра павешаных паўстанцаў людзей:

«На основании полученных мною официальных донесений имею честь довести до сведения вашего высокопревосходительства следующее:

В Белском уезде 13 апреля мятежники, до 200 человек, прибыли в местечко Боцьки, повесили на столбе отставного рядового Великопольского пехотного полка Михаила Дмитриева.

В Сокольском уезде, в ночь с 11 на 12 апреля, шайка вооруженных мятежников в урочище Лебедзине забрала сына жителяствующего там дворянина Яновского — Фому, 16 лет, и ученика Гродненской гимназии, по фамилии неизвестного, и увела с собою в лес. 15 апреля,

зая, относящиеся к польскому восстанию 1863—1864 гг. в пределах Северо-Западного края. Часть первая. — Вильна, 1913, с. 427).

Як бачым, гэтыя звесткі ахопліваюць усюго толькі перыяд з 11 па 16 красавіка. Варта нагадаць, што на той тэрыторыі ў гэты час паўстаннем кіраваў не хто іншы, як К. Каліноўскі. Апісаньня ў данясенні падзеі адбываліся яшчэ перад нараджэннем «Прыказаў», пра якія раней ішла гаворка, і перад прыездам Мураўёва-вешальніка ў Вільню.

Чаму паўстанцы вешалі адстаўных салдат і мужыкоў? Адказ на гэтае пытанне памог знайсці Ю. Піпсудскі. Ён пісаў, што ў паўстанні ўдзельнічалі не толькі добраахвотнікі, але і тыя, каго мабілізавалі. Логіка тут небывала выразная, можна сказаць, жалезная. Звяртаючыся да «дзецокоў», К. Каліноўскі аўтарытэтна ім паведамляў: «Вы да Ронду Польскага належыце». А ў адным з «Прыказаў» з усёй катэгарычнасцю папярэджваў: «Хто проці Ронду Польскага, таму агонь і шыбеніца». Дык што ж заставалася рабіць з адстаўнымі салдатамі, якія не хацелі ісці ваяваць за «ронд польскі»? Толькі адно — весці на шыбеніцу.

Не абмінуў гэтай праблемы і сам Каліноўскі ў апошнім, сёмым нумары «Мужыцкай праўды»: «А такіх, што за грошы не пабаяліся служыць ворагам нашым, што не хацелі мужыкам зямлі да праўды на свеце, да спрэчны былі новай вольнасці да новаму польскаму маніхэсту, гэтакіх вешаюць, як подлых сабак, селішча іх апусцелі, пайшлі з дымам іх хаты, прапала марна худоба».

Адна гэтая фраза дае выключна багаты матэрыял для роздуму. Каго і за што К. Каліноўскі і яго паўстанцы вешалі, «як подлых сабак», і з дымам пусквалі іх хаты? На першым месцы апынулася тыя, што «за грошы не пабаяліся служыць ворагам нашым». Хто ж гэта мог быць, апрача работнікаў адміністрацыі, розных дзяржаўных ведамстваў ці нейкіх там настаўнікаў? А пра каго можна было сказаць, што «не хацелі мужыкам зямлі»? Можна пра памешчыкаў або ксяндзоў? Паўстанцы нікога з іх не чапалі — такіх звестак я не сустракаў. Дзе, у якім маніфэсце ці «прыказе» было сказана, што мужыкам перадаюцца памешчыцкія, касцельныя або манастырскія землі? Пра такое не было чуваць. Таксама, які пра тое, што паўстанцы дзе-небудзь павесілі памешчыка, які не захачеў падзяліцца зямлёю з сялянамі.

А можа знайшліся такія мужыкі, якія бараніліся, калі ім сілком давалі зямлю? Вось за такое і

З ВІЛЕНШЧЫНЫ

СПЯВАЮЦЬ БЕЛАРУСЫ

У Літве, у асноўным на Віленшчыне, устанавілася традыцыя святкавання фестываляў беларускай песні. Падобныя святы праводзіліся ў мінулыя гады ў Друскеніках, Салечніках і іншых мясцінах пры актыўным удзеле дзесяткаў мастацкіх калектываў і мясцовага насельніцтва.

Згодна з гэтай традыцыяй, і ў бягучым годзе з'ехаліся ў Вісагіна (былы Снежук) дзесяткі мастацкіх ансамбляў, салістаў і гасцей на чарговы фестываль народнай песні і танца. На гэты раз, акрамя рэгіёнаў Літоўскай Рэспублікі, прыбылі калектывы з беларускіх гарадоў і Эстоніі.

Нягледзячы на пераменнае надвор'е, народу сабралася ня мала. Прасторная зала клуба «Банга» была перапоўнена. Выдатная акустыка і прыгожае афармленне спрыялі сапраўднаму святу песні. У дакладна вызначаны час распачаўся канцэрт. Пасля кароткай прывітальнай прамовы прадстаўніка Беларускага згуртавання Алега Давідзюка канцэртную частку фестываля адкрыў мастацкі кіраўнік гэтага мерапрыемства, папулярны саліст нацыянальнай оперы Леанід Мурашка. Выкананая ім кампазіцыя Ю. Семяняка (словы А. Бачылы) «Радзіма» літаральна захапіла шчыльна запоўненую залу. Цудоўная мелодыя, выкананая свежым, сакавітым і магутным голасам выдатнага артыста, пры акампанеменце таленавітай піяністкі Галіны Знайдзілоўскай зачаравала публіку і стварыла ўзніслы настрой у прысутных. А калектываў вакальнага мастацтва і салістаў было ня мала. Не ўсе жадаючыя змаглі ўдзельнічаць у фестывалі — прыйшлося ўключыць толькі самых лепшых, найбольш падрыхтаваных.

Выйшлі на сцэну харысты «Шчары» Вісагінскай беларускай суполкі. Паколькі яны нядаўна арганізавалі свой мастацкі ансамбль, гледачы на многае не спадзяваліся. І... памыліліся! Хор з добрым музычным акампанементам выканаў на высокім узроўні народныя песні «Сонца ў азарцы», «Звіняць званочки», «Каваль-каваль», польку «Трасуху» і інш. Дружныя апладысменты заслужана ўзнагародзілі мясцовых энтузіястаў роднай песні.

Нечакана пацешылі публіку студэнты ансамбля Беларускага ўніверсітэта культуры. Цікавыя, арыгінальныя кампазіцыі вызначаліся даволі смелай (і спелай) харэаграфіяй і юначай дынамікай. Іх выступленне вельмі цёпла ўспрымалася гледачамі.

Чарговым нумарам было выступленне харавога ансамбля віленскай «Сябрыны», якая ўжо здабыла немалую папулярнасць. Мілагучныя і экспрэсіўныя беларускія народныя песні ў выкананні пераважна пажылых жанчын у прыгожых нацыянальных касцюмах адразу заваявалі сімпатыі ўсхваляванай залы. Папулярныя сумныя і вясёлыя, жартуныя песні: «Добры вечар, гасці», «У саду гуляла», «Дзесяць жаніхоў», «Баба Еўка, дзед Тамаш» і іншыя. Песпех — стопрацэнтны! У значнай меры заслуга належыць адоранай талентам дырыжорцы (кіраўніцы) В. Кавальчук. Аўтар без вялікай рызыкі спадзяецца, што з гэтай таленавітай дзяўчыны можа атрымацца беларуская Русланава. Толькі трэба ёй над сабой папрацаваць.

Неспадзявана добры ўзровень паказаў музычна-харавы ансамбль пагранічнага (на Беларусі) літоўскага паселішча Гярвечай. Іхняя праграма ў харавым выкананні (у прыгожых нацыянальных касцюмах) і на цымбалах — «Ці ўсе лугі пакошаны», «Крыжачок» і інш. — захапіла слухачоў, якія доўга не адпускалі са сцэны сімпатычны і таленавіты калектыв.

Нечаканым было выступленне віленчука Андрэя Старавойтава, які заваяваў прыхільнасць залы

песнямі: «Я люблю бярозку» (Ю. Семяняка, словы А. Русака), «Я ад вас далёка» — у сольным выкананні, а таксама ў дуэце з праслаўленым Л. Мурашкам.

Шчырую радасць прыняско выступленне школьнага ансамбля з Друскенік «Спадчына», высокая ацэненае мастацкім кіраўніком фестываля Галінай Знайдзілоўскай. Сапраўды, падрыхтаваны Маргарытай Пузыновіч школьны калектыв цудоўна выканаў песні «Спадчына» (словы Купалы, музыка Ю. Лучанка), народную песню «Чырвоная рабіначка», «Ой у полі крыніца», «Купалінка», «Цячэ вада ў ярк» і інш.

Паспяхова выступіў таксама фальклорны калектыв з Эстоніі «БЭЗ» пад мастацкім кіраўніцтвам З. Клыгі. Выкананыя ім песні з эстонскага рэгіёна пакінулі глыбокае ўражанне.

Аднак бясспрэчна па-за канкурэнцыяй было выступленне калектыва «Паазер'е». Выкананыя ім «Ручнікі», «Беларус» ды іншыя мелодыі падхопівалі ўсе прысутныя і супольна з аркестрам стваралі сапраўдную гармонію. Усе спецыялісты-музыказнаўцы пагадзіліся, што мастацкім кіраўніком ансамбля А. Собаль дасягнуты выдатныя вынікі! Згарманізавана і эмацыянальна гучалі іх цымбалы, гармонікі і скрыпкі. Асабліва тады, калі пасля канцэрта і вячэры распачаліся агульныя танцы.

Трэба адзначыць, што канцэрты працягваліся два дні. Першы — у памяшканні мясцовай школы «Атэйціс» («Будучыня»), дзе з майстарствам шматлікіх калектываў пазнаёмілася школьная моладзь. І не трэба сумнявацца, што адораныя музыкальным слыхам дзеці захоўваюць да сёння свету музыкі. Магчыма тут будзе пачатак кар'еры нашых будучых Шырмаў, Забэйдаў і Семянякаў!..

Спецыялісты народнай песні і музычнай творчасці — Леанід Мурашка і піяністка Галіна Знайдзілоўская высока ацанілі вынікі Другога фестываля Вісагінаса.

Мастацкі кіраўнік мерапрыемства выказаў шчырую падзяку за ўкладзеную працу кіраўніцтва мясцовай беларускай суполкі Віктару Марчуку і Алегу Давідзюку, а таксама кіраўніцтва ўсіх іншых арганізацый, якія прыбылі на фестываль, падкрэсліўшы значную дапамогу з боку Пасольства Рэспублікі Беларусь — пасла Я. Вайтовіча, В. Жлутко ды іншых апекуноў беларускай дыяспары ў Літве. Згодна з іх ініцыятываю і дапамогай быў наладжаны продаж беларускай літаратуры.

На трэці дзень сустрэчы адбылася гутарка мінскай урадавай дэлегацыі з кіраўніцтвам беларускіх суполак Літвы і былі перададзены падарункі метраполіі мясцовым суполкам. Найбольш усцешыліся гаспадары прыгожым новенькім акардэонам, які быў уручаны Леанідам Мурашкам вісагінскай арганізацыі.

Зразумела, што ўсе прысутныя былі шчыра ўдзячныя галоўнаму спонсару імпрэзы — дырэкцыі банка «Снорас» (Вільнюс). Дзякуючы гэтай дапамозе, гасцям былі забяспечаны неабходнае харчаванне і нацпег.

Прысутнічалі на фестывалі дыпламаты Украіны, Літвы, некаторых іншых краін. Прысутнасць беларускага мастацкага актыву ў Вісагінасе была для некаторых прыемнай неспадзеўкай. Свята песні ў горадзе на ўсходзе Літоўскай Рэспублікі паказала, што, нягледзячы на палітычныя і грамадскія цяжкасці, беларусы жывуць і працуюць актыўна, з цвёрдай надзеяй на лепшае заўтра. Наша праца, цяжкая і адзінокая нацыя з'яўляецца залогам перамогі ў барацьбе за незалежнасць і дэмакратыю Беларусі.

А. ЗІНКЕВІЧ.

«КАНТАКТЫ І ДЫЯЛОГІ» № 7—8

Згаданы вышэй нумар часопіса адкрываецца матэрыяламі, прысвечанымі 480-годдзю беларускага кнігадрукавання. Надзвычай цікавы артыкул доктара філалогіі, супрацоўніка Славянскай бібліятэкі ў Празе Францішкі Сокалавай «Скарына і Прага». Паводле вядомых звестак, Скарына быў у гэтым горадзе двойчы, правёўшы там прыкладна восем гадоў жыцця. Першы яго побыт у Празе быў звязаны з друкаваннем там Бібліі. На думку чэшскага вучонага-славіста XVIII стагоддзя Я. Добраўскага, «перакладу Бібліі менавіта ў Празе спрыяла тое, што тут можна было лягчэй знайсці неабходную дапамогу ў выдавецкай справе. У час свайго другога побыту ў Празе Ф. Скарына быў садоўнікам у Фердынанда I, а яго сын Сымон працаваў пазней у паўднёвай Чэхіі лекарам, а ў старасці быў садоўнікам.

Францішка Сокалавазначае: «Абодва віды Скарыны ў Празе мелі і адну супольную рысу. Выдатная асоба, якая ра-

біла ўражанне сваёй адукацыяй, акрамя надзвычайных здольнасцей, мела яшчэ і незвычайную адвагу рабіць нешта зусім новае. І пераклад Бібліі, і батанічны сад у тагачасны перыяд з'яўляліся нечым новым, незвычайным, што рабілася для іншых людзей, на перспектыву, на будучыню». Імкненне даць свайму народу надрукаваную на яго мове Біблію — гэта быў у скарынаўскія часы сапраўды еўрапейскі накірунак думкі. Для ўсходніх славян скарынаўскае выданне Бібліі было унікальнай з'явай, бо да таго часу друкавання на іх землях не было. У пазнейшыя часы выданні нашага паршадрукара пашыраліся на землях Вялікай Літвы, Украіны, Масковіі.

Доктар гістарычных навук, прафесар Яўген Неміроўскі расказвае аб перавагах складзенага ім Зводнага каталога выданняў Францішка Скарыны. Вучоны сцвярджае, што менавіта згаданы каталог з'яўляецца вычарпальным даведчаным дапаможнікам для даследчыкаў, якія вывучаюць жыццё

і дзейнасць Скарыны і яго выданні.

Багаты на выдатныя постаці раздзел «Беларусы ў свеце». Пра Міхася Міцкевіча, роднага брата паэта Якуба Коласа, распавядае Марыя Міцкевіч. «Голас Радзімы» згадваў ужо на сваіх старонках аб жыцці і творчасці гэтага таленавітага чалавека, які палову свайго жыцця пражыў на чужыне, памёр і пахаваны ў Злучаных Штатах Амерыкі.

У Магілёве нарадзіўся славуны вучоны Ота Шміт. Ён быў матэматыкам, астраномам, геофізікам, вядомы як даследчык Арктыкі. Яго імем названы востраў у Карскім моры, пасёлак і раён на Чукотцы. Памяць пра вучонага зберагаецца і ў Беларусі. Яго імем названы праспект у Магілёве, вуліцы ў многіх іншых беларускіх гарадах.

У часопісе згадваюцца імяны спынных беларусаў, якія адышлі ў нябыт за гэты час — Наталля Арсеннева, Лявон Луцкевіч, Уладзімір Сянько...

ДНІ БЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРЫ
У ДАЎГАЎПІЛСЕ(Заканчэнне.
Пачатак на 1-й стар.)

А вечарам у памяшканні Даўгаўпілскага драматычнага тэатра адбыўся грандыёзны канцэрт у перапоўненай зале, на пачатку якога вельмі хораша спявалі даўгаўпілская «Купалінка» (мастацкі кіраўнік Я. Шчамялёва), рыжская «Надзея» (мастацкі кіраўнік З. Кальвіш), а затым з вялікай праграмай цудоўна выступіла віцебская «Талака» (мастацкі кіраўнік М. Падалька).

І назаўтра, 14 верасня, у нядзелю, на цэнтральнай плошчы Віенібас паказвалі свае таленты вышэйзгаданыя ансамблі і беларускі фальклорны ансамбль з Браслава «На панадворку». Мастацкі кіраўнік гэтага ансамбля Марына Тамашэвіч у час канцэрта падаравала саламяныя капелюшы мэру Даўгаўпілса спадару Аляксею Відаўскаму і генеральнаму консулу Генеральнага консульства

Беларусі ў Даўгаўпілсе спадару Анатолю Жаптоўскаму, каб развяселенае сонца не так прыпякала ім галовы.

Трохі спазніліся ў гэты дзень прыехаць беларускі фальклорны ансамбль з Вісагінаса з Літвы разам са старшынёй тамтэйшай беларускай суполкі спадаром Марчуком. Таму яны паказвалі, на што здольныя, у беларускай хаце — памяшканні «Уздыму», дзе толькі што прайшло адкрыццё новага навучальнага года ў беларускай нядзельнай школе. Жаданымі гасцямі тут былі ўдзельнікі Дзён беларускай культуры супрацоўнік Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь спадар Генадзь Пяцігор, намеснік дырэктара Цэнтра нацыянальных культур у Беларусі спадарыня Любоў Балаўнёва, спадарыня Ганна Сурмач, старшыня беларускай суполкі «Прамень» у Рызе спадар Мікола Буры, старшыня Фонду беларускай культуры ў Латвіі спадар Аляксей Карповіч, рэдактар газеты беларусаў Латвіі «Прамень» спадар Лявон Шакавец, беларуская народная лекарка Любоў Міронава.

Падчас Дзён беларускай культуры кіраўніцтва гарадоў Віцебска і Даўгаўпілса мела магчымасць пагутарыць аб перспектывах эканамічнага і культурнага супрацоўніцтва. Віцебскую дэлегацыю ўзначальваў старшыня Віцебскага гарвыканкома спадар Пелагеяка.

Дні беларускай культуры ў Даўгаўпілсе завяршыліся, але ёсць спадзяванне на іх добры працяг у будучыні, як і гэтыя дні праз шмат гадоў з'явіліся працягам тых Дзён, што ладкавалі тут нашы слаўныя папярэднікі ў 20-я гады — сябры беларускай культурна-асветніцкай суполкі «Бацькаўшчына», настаўнікі і вучні Дзяржаўнай беларускай гімназіі ў Даўгаўпілсе.

Станіслаў ВАЛОДЗЬКА,
старшыня культурна-асветніцкага
таварыства «Уздым»
у горадзе Даўгаўпілсе.

НА ЗДЫМКАХ: у час богаслужэння ў Барыса-Глебскім саборы; выступае віцебскі ансамбль «Талака»; мэру Даўгаўпілса Аляксею ВІДАЎСКІ атрымаў у падарунак капялюш.

ДА 105-Й ГАДАВІНЫ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ ЗОСЬКІ ВЕРАС

«...І З ПАШАНАЙ І ЛЮБОЮ АБ НАС УСПАМІНАЦЬ»

«Так, я сваімі юбіляямі ўжо на-дакучыла...» — пісала аднаго разу мне Зоська Верас. А па праўдзе была ўсцешана нашай увагай і цікаўнасцю, частымі наездамі ў яе лясную хатку пад Вільнюю. На ўзгорыстыя тэрыторыі Панары прабіраліся госці амаль з усіх куткоў Беларусі. І кожнаму, хто звяртаўся да яе на вочы ці лістоўна, халала змогі дапамагчы. Тысячы п'янаў прыходзілі штогод да Людвікі Сівіцкай, па мужу Войцік, да легендарнай Зоські Верас. Ад даўніх і новых знаёмых, ад энцыклапедыстаў і пачынаючых літаратуразнаўцаў, пісьменнікаў і школьнікаў — усіх, хто хацеў узбагаціцца захаванымі ў яе памяці, у архівах ведамі пра Айчыну, гісторыю, хто хацеў спасцігнуць скрыжальную моц Бацькаўшчыны. Зоська Верас лумчала сабою стагоддзі, эпохі, радаводныя карані. І мы разам з ёю, відучай і памятушчай, пераходзілі праз хістка масці часу, запаўняючы сябе і прастору энергіяй продкаў.

Чытаю ліст Зоські Верас ад 18/IX.81. «Цяпер у мяне спраўды нічога не засталася ў запасе. Але Вас асабіста з прыемнасцю ў сябе пабачу. Так шмат хацелася б Вам паказаць са старых, старых часоў».

У кнізе Язэпа Лёсіка «Творы» ёсць фотаздымак: «Другая сесія Цэнтральнай Рады беларускіх арганізацый 15.X.1917 г.», дзе можна ўгледзець і воблік Л. Сівіцкай (Зоські Верас). А я ў падарунак ад яе атрымаў аднаго разу ўлётку Беларускага камітэта, які ў тым жа 1917 годзе месціўся ў Мінску на Захараўскай вуліцы, № 18. Ці не сама спадарыня Людвіка складала словы адозвы: «Дык страпяніся, Народ Беларускі! Больш ні закуюць Цябе ў пугы жалезныя, бо сам будзеш сваёй доляю кіраваць. Тае выбарныя людзі завядуць такі парадок, які Табе будзе патрэбны — толькі ведай, каго выбіраць. Выб'рай тых, якіх ты пастае за родную зямельку, за свабодную Беларусь». І далей зноў жа лацінкаю: «Грамадзяне Беларусі! Будзем тварыць народнае шчасце, яно цяпер

у нашых руках. Дзеці нашыя будуць дзякаваць нам за свабоду Бацькаўшчыны і з пашанай і любоўю аб нас успамінаць. Клічце вялікі кліч волі па ўсіх кутках свабоднай Беларусі!»

Па сканчэнні тэксту — пазначка: «Прачытаўшы — аддай суседу». Што я і раблю гэтым разам.

Аднадзміцы Л. Сівіцкай, апантаная адрэжэнцы, і нас прыклікаюць з 80-гадовай далечы: «Браты! Будуйце сваю сьветлую будучыню. Пакажце ўсяму сьвету, што жыве

Беларусь...» То як жа могуць «надакучыць» юбілей Зоські Верас, які кожны раз дапамагаюць згадаць светлае імя падзвіжніцы, апантанай змагаркі за «вялікае сьвята свабоды».

Тым больш, што ў сёлетняе 105-годдзе ўліваюцца і такія юбілейныя даты: яе доўгага, пакручанага жыцця: 90-годдзе першай публікацыі ў часопісе Кіеўскага жаночага камерцыйнага вучылішча «Подснежник» (а пачала пісаць «наіўныя, дзівінныя» апавяданні і вершы ў 9—10-гадовым узросце), 80-годдзе з таго часу, як Л. Сівіцкая пачала падпісваць псеўданімам Зоська Верас свае допісы ў мінскую газету «Вольная Беларусь» (публікацыі ў «Нашай ніве» падпісвала псеўданімам Мірко), 70-годдзе ад пачатку заснавання ёю дзіцячай часопісі «Заранка», 30-годдзе ад

пачатку новага этапу літаратурна-грамадскага жыцця пасля «духовага летаргічнага сна». У сваёй «Аўтабіяграфіі» Зоська Верас згадала: «Разбудзіў мяне Арсень Сяргеевіч Ліс. Ён і намовіў пісаць успаміны».

Дастасуецца да пакручаных жыццёвых сцежак Зоські Верас і яшчэ адна дата. Сёлета споўнілася 110 гадоў з дня нараджэння Фабіяна Шантыра (1887—1920) — першага мужа Людвікі Антонаўны Сівіцкай, сябра Беларускай сацыялістычнай грамады, аўтара «Нашай нівы», «Вольнай Беларусі», «Дзяніцы», сябра першага ўрада Савецкай Беларусі. 33-гадовы Шантыр загінуў «пры нявысветленых абставінах». Недзе мне давалося прачытаць, быццам Шантыр быў арыштаваны разам з Цішкам Гартым. Апошняму нібыта ўдалося выбявіцца з расстрэльнай камеры чырвонаармейцаў і пераслаць паратоўную тэлеграму ў Маскву...

Знамянальна, што 105-годдзе Зоські Верас, былой гродзенскай гімназісткі, адзначалася таксама ў гімназіі, у Мінскай гімназіі № 204. Сама Зоська Верас дапамагла стварыць некалькі школьных музеяў. Па яе прыкладу я сам

музей запаланіла і гімназістаў, і іх бацькоў. Не атрымаўшы аніякай старонняй падтрымкі, дасканалы багдановічаўскі музей зладзілі талкаю! Апантанасць, роўная апантанасці і ўзнёслай дабрадзеінасці як Максіма Багдановіча, так і яго спадкаемкі Зоські Верас.

Ах, як усцешна было назіраць за дзеяй прасветленых і натхнёных гімназістаў, якія адчувалі сябе пераемнікамі тых, хто так самааддана паслужыў Беларускай ідэі, паслаў у бязмежную даль згукі Бацькаўшчыны.

Так, гэта было сьвята Зоські Верас, Максіма Багдановіча. І, глядзячы на ўдзельнікаў літаратурна-музычнай імпрэзы, верылі, што ў гэты дзень «...жыццёвая іх сіла Збудзілася і буйна ўскаласіла...» Дзеці агучылі фальклорныя запісы самой Зоські Верас (удала выканаць «Сівая бабулька»), прадэкларавалі яе творы з нядаўня выданага хрэстаматэі «Беларуская дзіцячая літаратура», перад прысутным у зале аўтарам Уладзімірам Скарыніным прачыталі яго верш «Юбілейнае пасланне Зосьцы Верас»... Выступіў перад шчаслівымі гімназістамі і той самы «будзіцель» знакамітай віялянчанкі — доктар Арсень Ліс...

Тут жа ў шыкоўна аздобленай зале гімназіі дзеці змаглі паглядаць імправізаваную выставу з рукапісамі Зоські Верас, публікацыямі пра яе.

І найбольш — да гонару газеты — з «Голасу Радзімы». Пра пісьменніцу (а яна прынята ў Саюз пісьменнікаў з рэкамендацыі незабытага Генадзя Кахановіча ў 1982 годзе), пра дзялячку на грамадскай і культурнай ніве пісалі Сяргей Новік-Пяюн, Янка Саламевіч, Уладзімір Содаль, Зянон Пазыняк, Фёдар Янкоўскі, Вольга Іпатова, Уладзімір Ягоўдзік, Валяціна

Аколава, Дзіяна Чаркасава, Алесь Бачыла і многія, многія іншыя. Толькі эпістальная спадчына Зоські Верас (лісты, цыдулкі ад яе і да яе) змяшчае каля 10 000 адзінак! Пасля яе смерці ў 1991 годзе прысутнасць гэтага творцы ў розных

выданнях даволі значная. Але найбольш поўнае выданне твораў Зоські Верас «пад адной стрэшкай» адбылося яшчэ пры жыцці пісьменніцы. Гэта кніга «Каласкі» («Юнацтва», 1985 год) з праёмнай Ніла Гілевіча і паслядоўна Яні Саламевіча. У 1992 годзе Галіна і Лявон Луцкевічы (дачка і зяць Людвікі Антонаўны) пісалі мне: «У сувязі са 100-гадовам юбілеем Зоські Верас мелі быць выданыя яе успаміны. Ініцыятарам быў Янка Саламевіч. Нам стала вядома, што гэтая ініцыятыва, мабыць, ня будзе рэалізаваная...»

Яна, гэтая магчымасць, не спраўджана па сённяшні дзень. А што, калі павучыцца на прыкладзе гімназіі № 204 і выдаць спадчыну Зоські Верас талкаю? Скарынаўскі цэнтр яшчэ летась заснаваў выдавецкую серыю «Творцы беларускага замежжа» і выпусціў у свет зборнік 100-гадовага Эдварда Вайвадзіша з сумежнага патгальскага краю. Самы час цяпер для творцы з віленскага краю. І неабавязкова чакаць чарговага юбілею. Хаця сваімі напамінальнымі датамі Зоська Верас нам, па праўдзе, не надакучыла.

Сяргей ПАНІЗЬНІК.

НА ЗДЫМКАХ: у 204-й мінскай гімназіі адбылася вечарына, прысвечаная 105-й гадавіне з дня нараджэння Зоські Верас.

Фота Віктара СТАВЕРА.

ВЕРАС — ПРЫГОЖАЯ КВЕТКА

Я не баюся жыццёвай буры,
Хоць добра знаю яе шум пануры...
Больш чым цялеснай баюся смерці —
душой умерці.

Зоська ВЕРАС. «Я не баюся». 1915 г.

У Таварыстве беларускай культуры ў Вільні адзначылі 105-годдзе з дня нараджэння беларускай пісьменніцы Зоські Верас (Войцік Людвікі Антонаўны). Людвіка Антонаўна нарадзілася 30 верасня 1892 года ў пасёлку Мядзжыбж Лятычэўскага раёна Хмяльніцкай вобласці на Украіне ў сям'і ваеннаслужачага. Бацькі яе паходзілі з Гродзеншчыны. Бацька Антон Сівіцкі лічыў сябе ліцвінам. Спачатку Людвіка Сівіцкая вучылася ў Кіеве. Але раптоўная смерць бацькі змусіла сям'ю пераехаць у Беларусь, на Гродзеншчыну. У Гродне Людвіка Антонаўна скончыла прыватную жаночую гімназію. У документах было запісана: паходжанне — «дворянка», таму мела магчымасць вучыцца бесплатна, але адмовілася ад такой прывілеі.

Пачатак XX стагоддзя, абуджана да самастойнага жыцця Беларусь, фарміравалася нацыянальна свядомая беларуская інтэлігенцыя. У першых радах змагароў за лепшую долю народа, за ажыццяўленне яго мараў

была моладзь. Уключылася ў патрыятычны рух і семнаццацігадовая Людвіка Сівіцкая, усвядоміўшы сябе беларускай. Прымала актыўны ўдзел у Гродзенскім гуртку беларускай моладзі (1909—1913), выпісвала для гуртка кнігі з выдавецтва «Загляне сонца і ў наша ваконца», газету «Наша ніва», дзе друкавалася пад псеўданімам Мірко. У 1914 годзе скончыла агародніцка-пчаларскія курсы ў Варшаве.

Пачалася першая сусветная вайна. Людвіка Антонаўна з маці і іншымі ўцекачамі апынулася ў Мінску, працавала ў «Таварыстве дапамогі ахвярам вайны». У «Беларускай хатцы», дзе яна жыла, кожны вечар збіраліся сябры, каб падзяліцца думкамі, уражаннямі аб пражытым дні. Тут яна пазнаёмілася са Змітраком Бядулем, Ядвігінай Ш., Вандай Лявюцкай, Максімам Багдановічам, Аркадзем Смолічам, іншымі цікавымі людзьмі. Пра гэты перыяд жыцця ў Мінску Зоська Верас напісала ва ўспамінах «Пяць месяцаў у Менску», якія друкаваліся часткова ў «ЛіМ»е, уключаны ў зборнік «На суд гісторыі».

Скончылася вайна, сям'я вярнулася на Гродзеншчыну. Людвіка Антонаўна пачала пісаць дзіцячыя вершы пад псеўданімам

Зоська Верас. Зоська — другое імя, Верас — прыгожая кветка, якая цвіце ў верасні. З 1923 года яна жыла ў Вільні, працавала адміністратарам у рэдакцыі газет Беларускай сялянска-рабочай грамады, якая знаходзілася на Віленскай вуліцы, апекавалася палітычнымі вязнямі на Лукішках, напісала перадачы, дамагалася магчымасці перадаваць у камеру кнігі (сярод вязняў былі М. Танк, Антон Войцік).

З 1927 года на працягу трох гадоў Зоська Верас выдавала часопіс для дзяцей «Заранка», у ім друкаваліся С. Новік-Пяюн, Х. Ільшэвіч і іншыя пазты Заходняй Беларусі. Пазней была рэдактарам часопіса «Пралескі». Яшчэ ў 1924 годзе Зоська Верас выдала невялічкі беларуска-польска-руска-лацінскі батанічны слоўнік. Арыгіналь слоўніка знаходзіцца ў Лонданскай і Нью-Йоркскай бібліятэках. Тады паляў і водгукі пісалі: «Надзвычай прыгожыя беларускія назвы раслін». А калі выдаваўся батанічны слоўнік Кісялёва, туды ўвайшоў усеў слоўнік Зоські Верас. У Вільні пазнаёмілася з Антонам і Іванам Луцкевічамі, з Браніславам Тарашкевічам і іншымі дзеячамі беларускага адрэжэння і стала яго актыўным удзельнікам. Пасля

другой сусветнай вайны ў лясной хатцы на краі Вільні, дзе жыла Зоська Верас, збіраліся рэшткі беларускай інтэлігенцыі.

У 1960 годзе зноў «адкрылі» Зоську Верас. Першым прыехаў Арсень Ліс, а пасля шнурком пацягнуліся мастакі, пісьменнікі, артысты, студэнты і проста тыя, хто цікавіўся беларускай гісторыяй і культурай. Былі ў яе У. Караткевіч, У. Содаль, Я. Пархута, Адам Мальдзіс, А. Марачкін, М. Купава, Данчык, В. Целеш. Зоська Верас зусім не чула. Пытанні ёй задавалі п'янаў. Захаваўся сшытак з пытаннямі, напісанымі знакамітымі людзьмі. Гэта ўжо гістарычная каштоўнасць.

Пазты прысвячалі ёй вершы, мастакі стваралі яе партрэты. Апошнія гады Зоська Верас пісала ўспаміны. Яны вельмі каштоўныя і цікавыя. У 1985 годзе выйшла кніга вершаў і апавяданняў для дзяцей «Каласкі», яна напісала ўспаміны пра М. Багдановіча, У. Галубка, Ядвігіна Ш. і іншых. Для дзіцячага тэатра пераклала п'есы з украінскай і рускай моваў. Мне пашчасціла быць у «лясной хатцы» ў Зоські Верас, калі ёй споўнілася 95 гадоў. Тады здымаў фільм пра яе. Мне вельмі запомнілася, яна сказала так: «Вось бяда, дрэнна стала бачыць,

не магу чытаць». Доўгае, складанае, але і цікавае жыццё пражыла Зоська Верас. Пламерла яна 8 кастрычніка 1991 года, калі ёй споўнілася 99 гадоў і адзін тыдзень, пахавана ў Вільні побач з сынам Антонам Шантырам. Стараннімі сям'і пастаўлены сціплы помнік.

Больш васьмідзесяці гадоў аддала Зоська Верас беларускай справе. Амаль да самага апошняга часу да яе звярталіся па дапамогу ў парадку, яна была патрэбная. У Саюз пісьменнікаў яе прынялі ў 1982 годзе, калі ёй ужо споўнілася 90. У 1992 годзе, да 100-годдзя з дня нараджэння, павіна была выйці ў Мінску кніга ўспамінаў З. Верас, але, відаць, трапіла ў рукі несумленнага чалавека, і яе згубілі. Нечая зная рука спаліла і хатку, глінабітную, якую пабудавала Зоська Верас і ў якой жыла амаль да апошняга. Але яе памяццю жывуць кветкі, дрэўцы, пасаджаныя ёю. Кажуць, што душы не паміраюць, а перасялюцца ў нешта іншае, а можа лунаюць у паветры, аберагаюць нас, дапамагаюць жыць. Успамінамі пра Зоську Верас падзялілася яе дачка Галіна Войцік. У беларускай школе імя Францішка Скарыны ў Вільні дзейнічае выстава, прысвечаная жыццю і творчасці Зоські Верас, тут фотаздымкі з архіва сям'і. У пачатковых класах — урокі «каласкі Зоські Верас».

Леакадзія МІЛАШ.

г. Вільнюс.

АНТЫКВАРЫЯТ — ДУХОЎНАЯ І МАТЭРЫЯЛЬНАЯ ПАМЯЦЬ КРАІНЫ

З ГАРЫШЧАЎ — НА СВЕТА БОЖЫ

Сённяшні наш субяседнік, спадзяемся, добра знаёмы многім чытачам «Голасу Радзімы»: Уладзімір ГЛЕП, старшыня Беларускага фонду культуры. Тэма гутаркі — беларускі антыкварыят, яго лёс у цяперашніх, не вельмі спрыяльных для культуры ўмовах.

— Дасюль асабіста ў мяне словы «антыкварыят у Беларусі» асацыяваліся з магазінам «Антыквар», што побач з нашай рэдакцыяй, дзе гандлююць ляжалым танным шырспажывам і посудам 10—20-гадовай даўнасці, дзе валадарыць устойлівы пах лаўкі старызнніка. Уладзімір Александравіч, ці ёсць увогуле ў нашай краіне антыкварыят у агульнасусветным разуменні гэтага паняцця?

— Можакце быць упэўнены, ёсць. Прычым у вялікай колькасці. Дзякуй Богу, не ўсё паспелі вывезці за апошні дзесяць год безгаспадарчасці і бескантрольнасці. Ёсць і людзі, якія добра ведаюць кошт антыкварыяту.

— Ці можа кожная старая рэч называцца антыкварнай?

— Цяжкае пытанне. Але, калі не памыляюся, вывазу за межы Беларусі без спецыяльнага дазволу не падлягаюць усе прадметы, вырабленыя да Вялікай Айчыннай вайны.

— Такім чынам, зробленыя ў трыццатыя гады чаравікі ці галёшы — нацыянальны набытак?

— Прынамсі, музейны.

Канешне, нярэдка здараецца і такі «антыкварыят», пра які вы згадвалі на пачатку нашай гутаркі. Але калі зацікавіцца гэтай тэмай і ўважліва прайсціся па некаторых мінскіх антыкварных магазінах, можна пачыць сапраўды ўнікальныя рэчы. На вялікі жаль, у цяперашні жорсткі час склаліся вельмі неспрыяльныя для антыкварнага руху ўмовы, з-за чаго шмат каштоўных, цікавых экспанатаў не проста не выстаўляюцца на агляд, але нават спецыяльна хаваюцца ў сейфах, куфрах ці на гарышчах — далей ад чужых вачэй. Мне здаецца, сёння задача якраз у тым і заключаецца, каб усё, што звязана з антыкварыятам, перавесці ў нармальнае, цывілізаванае рэчышча, падобна іншым краінам. Паспрыяць паспяховаму вырашэнню азначанай праблемы заклікана заснаванае намі Бюро экспертызы рухомых помнікаў. У прыватнасці, мы маглі б дапамагчы тым, хто мае дачыненне да «антыкварнага» бізнесу (зразумела, толькі на законных падставах), вызначыць дакладны кошт таго, што яны прадаюць ці купляюць, бо звычайна гэтым займаюцца непрафесійныя мастацтвазнаўцы ці навукоўцы.

З нашай дапамогай атрымлівалі б адпаведную інфармацыю і музеі, што зноў-такі рэальна тады, калі антыкварыят «злезе» з гарышчаў і ўрэшце з'явіцца «на людзях» — хаця б у спецыялізаваных магазінах. Пры старой, савецкай, сістэме на ўвесь Мінск існавала адзіная крама, дзе можна было, напрыклад, здаць ікону XVIII стагоддзя. Але мастацкі музей заўсёды меў там «свайго» чалавека, які паведамляў пра цікавыя паступленні. З музея прыходзілі спецыялісты і вызначалі каштоўнасць рэчы. Калі сыходзіліся на тым, што яна ўнікальная, музей яе купляў. Сёння, на вялікі жаль, гэтага ўжо не робіцца. Папершае, немагчыма «ахапіць» усе лаўкі, часам паўпадпольныя, што гандлююць антыкварыятам, па-другое, зараз у музей няма і неабходных грошай.

— Вы прапануеце зноў цэнтралізаваць антыкварную справу?

— Не зусім так. Я прапаную стварыць пэўны цэнтр, дзе прафесійна, кваліфікавана падыходзілі б да кожнай антыкварнай рэчы, дзе ўлічваліся б як прыватныя інтарэсы асобных калекцыянераў і ўладальнікаў антыкварыяту, так і нацыянальныя, культурныя інтарэсы дзяржавы. У нашым бюро экспертызы можна вызначыць дакладны кошт, аўтарства, школу, месца стварэння і г. д., скласці своеасаблівы пашпарт рэчы. Мы прыцягнулі да супрацоўніцтва лепшых мастацтвазнаўцаў і рэстаўратараў, якія маюць права даваць адпаведныя заключэнні. Увогуле, для

ацэнкі кожнай рэчы будзе склікацца асобная камісія — як бачыце, падыход самы сур'ёзны. І, канешне ж, за сваю работу, вялікую і карпатлівую, усе спецыялісты павінны атрымліваць адпаведны ганарар. Калісьці структура, падобная на наша бюро, існавала пры мастацкім музеі, але там людзі працавалі практычна задарма. Лічу такі падыход прынцыпова няправільным, тым больш у сітуацыі, калі музейныя навукоўцы атрымліваюць мізэрную па цяперашніх часах зарплату.

І яшчэ адна важная акалічнасць. Пры складанні пашпарта антыкварнай рэчы па жаданню заказчыка мы гарантуем канфідэнцыяльнасць. Але наяўнасць такога пашпарта проста неабходная: без яго антыкварная рэч — проста рэч, пасля ж складання адпаведнага дакумента — яна ўжо помнік гісторыі і культуры.

— Гэта агульнапрынятая практыка ці беларускі наватвор?

— Гэта агульнапрынятая ва ўсім свеце практыка.

— Адкрыццё падобнага бюро, пэўна, мае сэнс, калі ўжо сфарміраваўся і некалькі функцыянеру антыкварны рынак?

— Рынак фарміруецца, і грамадству трэба «не ўпусціць» яго з самага пачатку.

— Любы антыкварыят каштуе вялікіх грошай. Ці актуальна ўсё гэта ўвогуле для сённяшняга беднага ў сваёй масе беларуса? Можна, пакуль купля-продаж антыкварыяту — толькі для заездных гасцей?

— Безумоўна, антыкварыят на Беларусі цікавіцца не так ужо шмат яе грамадзян. Але асноўны рух антыкварыяту ажыццяўляецца ўсё ж такі ў межах нашай краіны. Хаця, канешне, шэраг рэчаў купляецца і з мэтай вывазу. Праўда, для гэтага неабходны афіцыйны дазвол улад. Хачу зноў падкрэсліць: задача ў тым і заключаецца, каб не дапусціць разрабавання нацыянальных каштоўнасцей, каб гандаль антыкварыятам не апусціўся на крмінальны ўзровень.

— Цікава, які антыкварыят часцей за ўсё «ўспывае» на Беларусі? Увогуле краіна наша даволі вясковая, гарады былі разбураны падчас войнаў. Што ж такое магло захавацца, як вы кажаце, на гарышчах і ў куфрах нашых грамадзян?

— А цэрквы, касцёлы, якія былі разрабаваны? Дзе, вы думаеце, усё гэта асела? Па прыватных калекцыях. І мне даводзілася такія бачыць. Нярэдка іконы скупляліся літаральна за капейкі. А потым тысячамі адпраўляліся на Запад, у Расію. Аднак і дома пакуль засталася нямала. Акрамя ікон, беларускі антыкварыят прадстаўлены кігамі, музычнымі інструментамі, мэбляй.

— Мэбляй?

— Так, шмат яе трапіла на Беларусь пасля вайны ў якасці трафеяў. Зараз гэта вельмі каштоўныя рэчы. У прыватных руках знаходзіцца нават радзівіваўская мэбля. Хаця ёй месца — у Нясвіжы. А знакамітая радзівіваўская бібліятэка раскідана па ўсім свеце. Трэба гэтым займацца ўладам, сур'ёзна займацца. Пакуль жа дзяржава займае пазіцыю пабочнага назіральніка.

— Вы чакаеце дапамогі ад дзяржавы?

— У дзяржавы дапамогі — грошай ці чаго іншага я не прашу. Мне і маім калегам у Фондзе культуры патрэбна толькі адно — умовы, якія б далі магчымаць працаваць на культуру, самім зарабляць, пашыраць нашу вытворчасць.

— На вашу думку, антыкварная справа — гэта састаўная частка культуры ці больш — бізнес?

— Збіральнікі, калекцыянеры — канешне, культура. Але культура немагчымая без пэўнага бізнесу. Я б не падзяляў гэтыя паняцці. Антыкварная справа — частка нашай гістарычнай памяці, духоўнай і матэрыяльнай, частка нашага жыцця.

Гутарку вяла
Галіна УЛІЦЕНАК.

Кожная кніга беларускай эміграцыі (што б гэта ні было — проза, пэзія, публіцыстыка, навуковы дослед) успрымаецца як дакумент. Тым болей дакументам уяўляецца здабытак мемуарнага пісьма. Як, прыкладам, і кніга Барыса Рагулі «Беларускае студэнцтва на чужыне». Што гэта за выданне? Які абсяг можна адкрыць у мінулым беларускай эміграцыі, дзякуючы кнізе Барыса Рагулі? Некаторым чынам патлумачвае гэта сам аўтар у кароткай прадмове «Колькі слоў на пачатку»: «Чаму я ўзяў на сябе абавязак напісаць успаміны пра беларускае студэнцтва на эміграцыі? Ня так даўно я меў гутарку адносна гісторыі беларускага студэнцтва ў Лювэне з доктарам Янкам Запруднікам, адным з актыўных студэнтаў таго перыяду. Ён мне шчыра сказаў, што да сёння ня ведае, як мы трапілі ў Лювэн, як мы знайшлі гэтае месца і хто нам дапамог. Я зазначыў, што Кастусь Мерляк у сваіх успамінах прыгадаў пра Лювэн, але, ня ведаючы дэталей, падаў фальшывую інфармацыю, прадстаўляючы Лювэн як тварэнне вуліцкай царквы. Янка Запруднік адказаў мне, што нікога дзіўнага ў гэтым няма, бо нават тагачасныя студэнты таксама мала ведаюць,

чам. Чытаем у Барыса Рагулі: «1 кастрычніка 1951 лювэнцы святкавалі пачатак новага акадэмічнага году. Як адзначала газета «Бацькаўшчына», паводле унівэрсытэцкай традыцыі год пачаўся ўрачыстым шэсьцем прафэсараў у тогах ды студэнтаў са сьцягамі розных студэнцкіх арганізацый. Наша група выдзялялася белымі студэнцкімі шапкамі з крыжам Ярылы і бел-чырво-на-белым сцягам. Шэсьце закончылася ва унівэрсытэцкай залі, дзе рэктар аб'явіў пачатак новага акадэмічнага году. Нашыя студэнты прыцягнулі ўвагу бэльгійцаў з розных акадэмічных ды ўрадавых колаў. Вялікае поле інфармацыі пра Беларусь!».

Ізноў жа раздзел біяграфіі былых студэнтаў — выразнае сведчанне зацікаўлення беларускай справай. Прыкладам, Янка Сурвіла — старшыня Атаўскага аддзела Згуртавання беларусаў Канады. Вельмі актыўны ў беларускай грамадскай і палітычнай дзейнасці Міхась Навумовіч. Выдаваў ён у Парыжы беларускі студэнцкі часопіс «Маладзь». Мікола Латушкін быў прадстаўніком ад Беларускага кангрэсавага камітэта ў штаце Ілінойс, уваходзіў у ініцыятыўную групу аргані-

З КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

РЭКАНСТРУКЦЫЯ БЕЛАРУСКАГА ЖЫЦЦЯ Ў ЭМІГРАЦЫІ

як усё было ў сапраўднасці. Тады ж ён мне параіў напісаць успаміны пра Лювэн, каб засведчыць праўду аб важным этапе ў гісторыі беларускага студэнцтва на Чужыне».

Але ж, паколькі асноўны аповяд Барыс Рагуля вядзе ў дачыненні да Лювена, то, думаецца, да месца будзе тлумачэнне, што ж гэта за пункт такі ў беларускай эміграцыйнай прасторы. Тыповы ўніверсітэцкі горад. Насельніцтва ў ім каля 60 000 чалавек ды яшчэ — 25 000 студэнтаў. Лювэн знаходзіцца на фламандскай тэрыторыі Бельгіі. Заснаваны ўніверсітэт тут быў у палове XV стагоддзя. У багатую на гісторыю навучную ўстанову і занёс няпросты паваяны лёс нашых суайчыннікаў. Б. Рагуля, падрабязна асвятляючы ўсе акалічнасці жыцця маладых людзей, эмацыянальна, дакладна апісвае і пакуты-гароты на чужой зямлі, і настрой, паводзіны студэнтаў. Уся Еўропа па тым часе судакранулася з вайною, таму ніхто надта і не сустракаў, не прымаў беларусаў з распасцёртымі абдымкамі. Між іншым, вярта было забыцца на беларускам, абзавецца палякамі або прыкінуцца да рускай эміграцыі, як ураз знайшлося б і месца, і падтрымка, і перспектыва нейкая вымалывалася б. Ды беларусы не здраджвалі сабе, не шукалі прасцейшых сцэнак-дарожак. Праз многія і многія складанасці прабіраліся да навукі. Вяскоўныя ў большасці сваёй дзеці, яны вызначаліся надзвычайнай цягай да адукацыі. Можна толькі падзіцца, як настойліва моладзь, пазбаўленая дому, айчыны, вивучала чужыя мовы, адольвала самыя складаныя навуковыя вяршыні.

І, пэўна ж, адольвала паспяхова. Угледзецца, удумвайцеся, кім сталі беларускія студэнты з Лювена. Янка Запруднік — журналістам, вучоным, у 1969 годзе атрымаў ступень доктара гісторыі пры Нью-Йоркскім універсітэце, Анатоль Занковіч — доктарам медыцыны, Янка Жучка — галоўным рэдактарам часопіса «Сталь», Аляксей Аршыца — доктарам хімічных навук. У кнізе Барыса Рагулі ёсць асобны раздзел — «Старонкі жыцця». У ім пададзены біяграфіі беларускіх студэнтаў. І да якога лёсу ні докранія — яго носьбітамі з'яўляюцца людзі дзездольныя, энергічныя. Гэта, безумоўна, выклікае сімпатыі, прымушае шукаць у жыцці далёкіх суайчыннікаў узоры для пераймання. Цяжкасці, многія перашкоды выкрышталізавалі з беларусаў, адрэнутых-адкінутых Айчынай, сапраўдных асоб, здольных годна прадстаўляць Беларусь у свеце.

З кнігі вынікае і наступнае. Годна прадстаўляючы Беларусь, эмігранты яшчэ і жылі Беларускаю, беларускім ду-

заццй Беларускага праваслаўнага прыходу Св. Юрыя ў Чыкага. І так літаральна — у дачыненні да ўсіх лёсаў. Ці нам у мітусні жыццёвай, у калізіях нашай айчынай рэчаіснасці стае падобнай грамадскай актыўнасці?.. Пытанне, канешне ж, рытарычнае.

Кніга Барыса Рагулі адметная яшчэ і воль чым. Аўтар доследу «Беларускае студэнцтва на чужыне», падрабязна падаючы жыццёпісы суайчыннікаў, скіроўвае ўвагу мясцовых збіральнікаў памяці да сваіх землякоў. У кнігу вярта зазірнуць навагрудскім і слоніўскім краязнаўцам, настаўнікам заходніх раёнаў Віцебшчыны і Міншчыны. Тым болей, што зараз ідзе збіранне, складанне кнігі «Памяць», прысвечаных кожнаму раёну. Дык чаму ж на старонках раённых «энцыклапедыяў» не павінна быць нарысаў, асобных артыкулаў, распавядаючых пра беларускіх эмігрантаў з тае альбо іншае мясціны? Праўда, і тут пытанне можа застацца ўсяго толькі пытаннем. Падрабязнасці пра эміграцыю (як, між іншым, пра рэпрэсіі і рэпрэсіраваныя становіцца часам непажаданымі, непатрэбнымі. Не патрапіў жа ў адну з гісторыка-дакументальных хронік нарыс пра Пятра Бітэля. І гэта пра пісьменніка, пээта, перакладчыка, які пераклаў на беларускую мову «Пана Тадэвуша» Адама Міцкевіча, іншыя творы генія польскай літаратуры. Гулагавец, святар Пятро Бітэль не варты, атрымліваецца, памяці сучаснікаў? Наўрад ці нашы наступнікі падзякуюць за такую выбарнасць.

Колькі слоў пра самога Барыса Рагуля. Нарадзіўся 1 студзеня 1920 года ў Турцы. Вучыўся ў беларускай гімназіі, якую закрылі ў 1935 годзе. Перайшоў у польскую гімназію імя Адама Міцкевіча. І хаця да беларусаў там ставіліся зняважліва, Барыс Рагуля сведчыць: «У беларускай гімназіі я ведаў, што я беларус, а ў польскай я адчуў сабе беларусам». Скончыў гімназію ў 1938 годзе, здаў конкурсныя экзамены на медыцынскі факультэт універсітэта імя Стэфана Баторыя ў Вільні. Але вучыцца не далі, забралі ў польскае войска. Вайна. Палон. Уцёкі. Савецкі палон. І зноў — уцёкі. Эміграцыя. Універсітэт у Лювене. З 1954 года — у Канадзе. Працуе ўрачом. Удзельнічае ў прэстыжных міжнародных медыцынскіх кангрэсах. З 1971 года яшчэ і выкладае ў медыцынскай школе. З 1990-га — медыцынскі дырэктар Рупонга дзедцам, ахвярам Чарнобыля. Рупіцца над рэалізацыяй ідэі па пабудове дзіцячай клінікі ў Мінску паводле канадскіх стандартаў. І, канешне ж, — актыўны ўдзельнік беларускага жыцця. А зараз — і яго даследчык.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ.

МІРСКІ ЗАМАК — ПОМНІК СЛАВУТЫ

(Заканчэнне.
Пачатак на 1-й стар.).

Купіў буклецік. У ім пададзена гісторыя Міра і замка. Упершыню Мір упамінаецца ў пісьмовых крыніцах 1395 года. Затым паселішча пераходзіла да розных уладальнікаў. Сярод іх былі і Радзівілы.

Прачытаў такое: "1490. Мір перайшоў да прадстаўніка старажытнага беларускага роду Юрыя Іллініча, які на рубяжы XV—XVI стагоддзяў пачаў будаваць замак у гатычным стылі (з 1496). Гэта было прыватнаўлас-

Усё гэта прывяло да заняпаду выдатнага помніка архітэктуры Беларусі, сфарміраванага пад уплывам готыкі, рэнесанса, барока. Упершыню я пачаў пра яго рэстаўрацыю ў 1962 годзе. Прамінула вунь колькі часу, помнікі архітэктуры ў Вільнюсе даўно прыведзены ў парадак, а ў нас... Ні палац Радзівілаў у Нясвіжы, ні Мірскі замак, ні шэраг іншых збудаванняў пакуль што не рэстаўрыраваны. На такое мае меркаванне старшыня камітэта па ахове гісторыка-культурнай спадчыны Міністэрства культуры Д. Бубноўскі адказаў:

Але і зрабіць трэба яшчэ шмат. Па апошнім праекце належаць аднавіць паўночную і ўсходнюю часткі замка. Паўночная ўжо набыла прыстойны знешні выгляд. Чырвоная чарпіца, светлая сцяна, арыгінальнай формы коміны. Усё гэта ўражае. Вялізная частка замка прызначана пад музей. У ім будуць дэманстравацца самыя разнастайныя прадметы даўніны, уключаючы партрэты Радзівілаў, зброю, кнігі. На самым верхнім паверсе размесціцца канферэнц-зала на 200 месцаў.

На ўсходняй частцы замка таксама вядуцца работы вытворчым аб'яднаннем "Бепрэстаўрацыя" пад кіраўніцтвам прапраба Б. Кракавецкага. Тут будуць размешчаны зала для сус-

трэчы вядомых людзей, замежных палітыкаў, для падпісання міжнародных дамоваў, гасцініца, рэстаран, бар.

Вельмі важна, што ўвесь замак будзе ацяпляцца. Толькі ў дзвюх згаданых вежах (паўднёва-заходняй і заходняй) ацяплення не будзе: у іх размешчаны экспанаты, якім патрэбны пастаянны, невысокі тэмпературны рэжым.

Праз некалькі год Мірскі замак будзе адрэстаўрыраваны. Яго наведвальнікам — беларускім і замежным — будзе паказаны ва ўсёй красе непаўторны помнік архітэктуры Беларусі.

Мікалай ДЗЕЛЯНКОЎСКІ.

Здымкі ў Мірскім замку зроблены фотакарэспандэнтам Віктарам СТАВЕРАМ.

ніцкае ўмацаванне, характэрнае для Вялікага Княства Літоўскага".

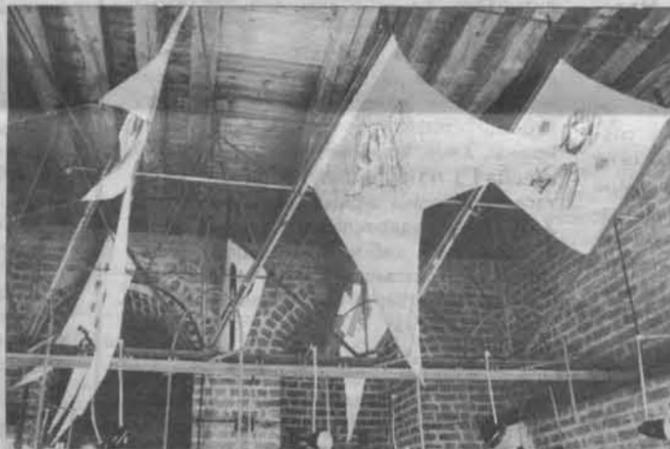
Як і над іншымі замкамі-ўмацаваннямі, над Мірскім прашумелі вятры гісторыі. Былі ў яго і гады росквіту, і заняпаду. Прыкметны такі факт: Кароль Станіслаў Радзівіл па мянушцы Пяне Каханку (жыў у 1725—1790 гадах) прымаў у палацы апошняга польскага караля Станіслава Пянятоўскага.

Не мінулі замак войны. Разбуралі яго войскі цара Аляксея Міхайлавіча, шведскія Карла XII, французскія Напалеона. У час апошняй вайны ў замку размяшчаўся лагэр для палонных савецкіх салдат і яўрэйскае гета. А пасля вайны жылі людзі, якія засталіся без даху над галавой.

— Доўга "разварушваліся". Але за апошнія сем гадоў шмат зроблена.

Дзмітрый Бубноўскі родам з Міра. Гэта таксама паспрыяла паскарэнню тэмпаў работ. Што ні кажы, а хочацца чалавеку, каб на яго радзіме стаялі не рэшткі цудоўнага замка, а сам замак — такі, якім быў у даўнія часы.

Ужо шмат для таго зроблена. Адрэстаўрыраваны дзве вежы — заходняя і паўднёва-заходняя. Глядзець на іх прыемна: магутныя, строгія па форме. У паўднёва-заходняй размешчаны экспанаты. Стромая лясвіца вядзе з паверха на паверх, а ў залах — вочы разб'ягаюцца. На здымках нашага фотакарэспандэнта вы бачыце найбольш цікавыя рэчы, якія выстаўлены для паказу экскурсантам.

Рэдактар
Вацлаў МАЦКЕВІЧ

ЗАСНАВАЛЬНІК:
Беларускае таварыства па сувязях
з суайчыннікамі за рубяжом
(таварыства «Радзіма»).

НАШ АДРАС:
220005, Мінск, праспект
Ф. Скарыны, 44.

Тэлефоны: 213-31-97,
213-32-80, 213-30-15, 233-16-56,
213-37-82.

Пазіцыя рэдакцыі і аўтараў,
матэрыялы якіх друкуюцца на старонках
«Голас Радзімы», не заўсёды супадаюць.

Газета набрана, зьярстана і
адрукавана ў друкарні
«Беларускі Дом друку»
(220041, г. Мінск, пр. Скарыны, 77).
Тыраж 3 000 экз. Індэкс 63854. Зак. 1438.
Падпісана да друку 13.10.1997 г. у 12.00.
Рэгістрацыйнае пасведчанне № 81.

РАДНАТОМНІК
МАКСІМА
ГАРЭЦКАГА

Яго выпусціла ў свет выдавецтва "Мастацкая літаратура" ў серыі "Школьная бібліятэка". У аднатомніку два найбольш вядомыя творы класіка нацыянальнай літаратуры — раман-хроніка "Віленскія камунары" і аповесць "Камароўская хроніка", шлях да сучаснага чытача якіх, як і ўсяго напісанага М. Гарэцкім, быў не такім простым. Прынамсі, "Віленскія камунары" асобнай кнігай выйшлі толькі ў 1965 годзе. Доўга чакала свайго часу і "Камароўская хроніка", якая была апублікавана ў часопісе "Полымя" ў 1966 годзе.

Прадмову да кнігі напісаў доктар філалагічных навук, член-карэспандэнт Нацыянальнай акадэміі навук Міхась Мушыньскі.

ЗАПАРКУ —
70 ГАДОЎ

У апошнія дні верасня адсвяткаваў свой 70-гадовы юбілей старэйшы і самы буйны на Беларусі запарк у Гродне.

Створаны ён быў у 1927 годзе на сродкі гарадскога таварыства аматараў прыроды і па ініцыятыве выкладчыка мясцовай гімназіі Яна Каханоўскага. Зараз запарк, які насяляюць звыш 500 відаў жывёл, штогод наведваюць больш за 500 тысяч чалавек. Шкада толькі, што не хапае месца і памяшканні ў асноўным старыя.

ФАЛЬШЫВАЯ
СТОТЫСЯЧНАЯ
КУПЮРА

У Беларусі пачасціліся выпадкі падробкі розных відаў білетаў Нацыянальнага банка вартасцю 100 000 рублёў.

Колькасць такіх фактаў пераваліла ўжо на другі дзесятак. У сувязі з гэтым галоўная фінансавая ўстанова заклікала работнікаў банкаўскай сферы да пільнасці. Яна разаслала адпаведным структурам пісьмо, у якім гаворыцца, што ўсе гэтыя выпадкі ў асноўным зафіксаваны ў Брэсце. А падробка выраблена спосабам каляровага кропельна-струменнага друку на прынтэрных устатках для ЭВМ і мае аднолькавы серыйны нумар ДЭ 3693914.